

KIYAMET SURESİ'NDEKİ BELÂĞÎ VE LUGAVÎ İNCELİKLER

Süleyman Koçak*

ÖZET

Kur'an'ın i'câzı, dili öne çıkaran âlimlere göre onun sahip olduğu özel söz diziminde, belagatinde, üslubunda; takdiminde ve hazfında, icâz ve mecazında, insicam ve ahenginde, ima ve işaretinde, müphem ve müteşabihinde, ses düzeninde, lafız anlam dengesinde, tekrarlarında ve fâsıllarında, deyimlerinde, temsillerinde, edebî tasvirlerinde ve orijinalliğinde görünmektedir.

Kur'an'ın tüm surelerinde olduğu gibi Kıyamet Sure'sinde de bu anlamda birçok belâğî incelelik, beyânî hikmet ve lugavî sır bulunmaktadır. Bu makalemizde bunları izah etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kıyamet Suresi, Kur'an, belâğî ve lugavî incelikler.

THE RETHORICAL AND LINGUISTIC DETAILS IN SURAH QIYAMA

ABSTRACT

Inimitability of the Holy Qur'an, seems in its arrangement of special speech, rethoric, method, bringing forward and remove, inimitability and metaphore, conformaty and harmony, implication and indication, obscure and corresponding, sound harmony, balance between expression and meaning, repetitions and intervals, idioms, exemplifications, literary discriptions ve originality according to scholars who consider inimitability important. A lot of rethorical details, illustrative wisdom, linguistic secret exist as in all of surah Qur'an. We can do all to explain these subjects.

Key Words: Surah Qiyama, Qur'an, the rethorical and linguistic details

A- GİRİŞ

Kıyamet Sure'si, birçok önemli olayı, manzara ve sahneyi, insanın yaşam felsefesini derinden etkileyecek hakikatleri olağanüstü etkileyici ifadelerle, vurgu ve tasvirlerle hem ifade hem de müzik/ses olarak son derece ahenkli, güçlü ve kendine has bir üslupla takdim etmektedir.

Kur'an ayetlerinin kelime dizileri musiki üslupla tam bir birliktelik sağlar. Fâsıla/durak harfleri, sözün atmosferine uygundur. Bu ahenk, hemen hemen bütün fasıllarda mevcuttur. Kur'an ifadelerini oluşturan

* Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâğatı Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi (koçak@cumhuriyet.edu.tr)

kelimeler öyle seçilmiştir ki istenilen manayı anlatmak için hangi kelimeler gerekiyorsa, fazlası veya eksisi olmaksızın kullanılmış, mana adeta kelimeye bürünerek lafız hâlinde dökülmüştür¹.

Sure, özellikle Allah'ın varlığı ve birliği ile kıyamet ve ahiretin kesinliği hakkında açıklamalarda bulunmakta, kanıtlar ortaya koymakta ayrıca inkâr edenleri ne büyük bir azabın ve acının beklediğini haber vermektedir. Buna rağmen hâlâ gerçeği kabul etmemekte, Kur'ân'ı ve Hz. Peygamber'i tasdik etmemekte direnen, Allah'a kulluğunu arz etmekten kaçınan inkârcı tutumu eleştirmekte, kurtarıcı ilahî hakikatleri ısrarla reddeden, daha da ileri gidip kabalışan ve küstahlaşan davranışlarından ibretlik örnekler vermektedir. O inkârcı tip, vahyi onaylamaya, Allah'a kulluk etmeye yanaşmamakta; hakkı, hak davetçisini inatla yalanlamaya kalkışmakta; ilgi gösterip kulağını ve zihnini söylenenlere açacağı, insafla değerlendireceği yerde, kör bir taassupla gerçeğe sırtını dönmekte, kulağını tıkamakta ve kalbini kilitlemektedir. Sure bu inkârcılara, kendi türünün yaratılış sürecini ve bu muhteşem olayı gerçekleştiren yüce yaratıcıyı hatırlattıktan sonra bir soru ifadesiyle, bu yaratıcının ölüleri de dirilteceğini bildiren uyarı ayetiyle son bulmaktadır².

Ayet sonlarına ahenk veren fâsılaları; "ء, ر, ق ve ى, ل" harfleridir³.

B- Kıyamet Suresi'ndeki Belâgî ve Lugavî İncelikler

I- "أقسیم" İfadesinin Başına "أ" nın Gelmesindeki İncelik

Kur'ân dilinde öznesi Allah olan kasemler, insanlar tarafından yapılan yeminlerden farklıdır. İnsanlar yemin edince Allah'ı sözlerine tanık tutarlar, yeminiyle muhatabını inandırmayı amaçlar. Oysa Kur'ân'daki Allah'ın yeminleri, bizi inandırmak için değil, düşündürmek ve bazı gerçeklere dikkat çekmek, vurguda bulunmak içindir. Allah yarattıklarıyla yemin edince dikkatimizi ona çeker, onun önemine, acayıplığına, hayret vericiliğine, ilginçliğine, büyüklüğüne, dehşetine, azametine ve saygınlığına vurguda bulunur⁴.

1 Bkz. Zerkânî, Muhammed Abdullah, *Menâhilu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, II, 332-347.

2 Bkz. Komisyon, *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara 2008, V, 511-512.

3 Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul 1960, VIII, 5470.

4 Bkz. Zarzûr, Adnan Muhammed, *Ulûmu'l-Kur'ân*, Beyrut 1991, s. 346-347; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara 1985, s. 169; Kılıç, Sadık, *Yemin Olsun ki Aksâm'ul-Kur'ân*, İstanbul 1996, s. 18-20; Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, İstanbul 2003, s. 253-254.

Kur'ân'daki önemli bir kâsem tarzı da, "لا أقسم" ve "أقسم" dur. Kur'ân'da, öznesi Allah olan bu türden yeminlerin tamamı "لا أقسم" formundadır⁵. Buradan anlaşılmaktadır ki, bu çeşit yemin Kur'ân literatüründe olan ve Arap dilinde de bilinen bir yemin türüdür⁶. Müfessirler, Kıyamet Suresi 1. ve 2. ayetlerdeki "لا أقسم" ifadesiyle ilgili olarak farklı görüşler beyan etmişlerdir⁷ ancak tercih edilen görüş, "أقسم" nun direkt, olumsuzluk edatının arkasından gelen "لا أقسم" nun ise dolaylı yemin üslubu olduğudur. Başka bir ifadeyle "لا أقسم", belâğî bir incelik düşüncüyle direkt yemin yerine tercih edilmiş, dolaylı ve ima yoluyla yapılan pekiştirilmiş yemindir. Direkt yeminlerden daha güçlü, vurgulu, etkili, uyarıcı ve daha dikkat çekicidir. Yemine gerek duyulmayacak kadar açık ve net olan bir gerçeğe vurguda bulunmaktadır⁸. "Kıyamet gününe ant olsun ki, öldükten sonra diriliş gerçektir, mutlaka diriltilip hesaba çekileceksiniz" cümlesiyle "öldükten sonra diriliş, mutlaka diriltilip hesaba çekilecek olmanız kıyamet gününe yemin etmeye gerek duyulmayacak kadar şüphe götürmez bir gerçektir" cümlesi arasındaki fark açıktır. Birinci üslup, öldükten sonra dirilme konusunu şüphe edilebilecek bir husus olarak görürken⁹ ikincisi buna asla ihtimal vermemektedir. Yemine konu olan şeyin kesin ve şüphe götürmez gerçek olduğunu göstermekte¹⁰, önem ve dehşetine muhatapın dikkatini fazlasıyla çekmeyi başarmaktadır.

⁵ Bkz. Zarzûr, *Ulûmu'l-Kur'ân*, s. 346-347; Kılıç, Sadık, *Aksâm'ul-Kur'ân*, s. 29-30; Fâdil Salih es-Sâmîrîrâî, *Meânî'n-Nahv*, Kahire 2003, IV, 552; Ayetler için bkz. 56 / 75; 69 / 38; 70 / 40; 75 / 1-2; 81 / 15; 84 / 16; 90 / 1.

⁶ Bkz. Bikâî, Burhaneddin Ebu'l-Hasan İbrahim b. Ömer, *Nazmu'd-Dürer fi Tenâsübi'l-Âyâtî ve's-Suvar*, yy., 1984, XXI, 85; Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut 1995, V, 416.

⁷ Bkz. Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, Beyrut 1985, XIX, 92; Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrut 1990, XXX, 189-190; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 84-85; Âlûsî, Ebu'l-Fadl Şihâbüddin, *Râhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Beyrut 1994, XVI, 233-234; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 416-417; Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, ty., yy., X, 170-171; Kılıç, Sadık, *Aksâm'ul-Kur'ân*, s. 19-31; Yılmaz, Hakkı, "İşte Kur'an! Serisi Kıyamet Suresi" <http://www.tebyinulkuran.com/> (22. 01. 2010).

⁸ Bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 84-85; Kutup, Seyyit, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, (çev: İ. Hakkı Şengüler-M, Emin Saraç-Bekir Karlığa) İstanbul, ty., XV, 389.

⁹ Zira belagatte tekit, muhatapta hissedilen şüphe / tereddüt ve inkâr üzerine başvuru- lan, bu tereddüt ve inkârın derecesine göre şekillenen bir üsluptur. (Bkz. Hâşimî, Ahmed, *Cevahiru'l-Belâga fi'l-Meânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî*, İstanbul 1984, s. 57-58; Ali Carim-Mustafa Emin; *El-Belâgatü'l-Vâdihâ*, Mısır 1969, s. 154.)

¹⁰ Bkz. İbn Âşûr, Muhammed Tahir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tevvîr*, yy., ty., XXIX, 338.

Bu, tıpkı kendi varlığı konusunda şüphe eden kimseye; “canın (varlığın) üzerine yemin ederim ki sen varsın” denilmesine¹¹ benzemektedir ki, senin vücudun, senin mevcudiyetinin en büyük delilidir, senin var olduğuna şahadet etmektedir demektir¹². Öldükten sonra diriliş gerçeğine kıyamet ve nefs-i levvâme, sanki şu anda varmışlarcasına şahit tutularak, tanık gösterilerek, kıyamet gününün mutlaka bir gün gelip çatacağına, o güne inanmayanların kesinlikle pişman olacaklarına vurgu yapılmaktadır. Bu iki cümle arasındaki fark anlaşılınca, öznesi Allah olan bu türden yemin üsluplarındaki “ل”nın sırrı da anlaşılmuş demektir¹³.

Baştan sona konusu kıyamet olan bir Sure’ye kıyamete yeminle başlanılarak, berâa’t-i istihlal/güzel açılış sanatı yapılmıştır¹⁴.

II- “نَجْمَع/Bir Araya Getirme” Fiilinin “لن” Edatıyla Nefy Edilmesindeki İncelik

“أَيُخْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ” /Ne o, yoksa inkarcı insan bir gün kendisini diriltip kemiklerini yeniden bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor?!” (75/3) ayetindeki “لن” edatı, fiili muzarinin başına gelir ve pekiştirilmiş olumsuzluk (te’kid-i nefy) ifade eder. Edat, bazı dilcilerin görüşüne göre, “nefiy lâsı” ile “en-i mastariye”nin birleşmesinden oluşmuştur. Hafiflik ve kolaylık amacıyla hemze vasledilerek yazıda düşürülmüştür¹⁵.

¹¹ Başka bir yorum da şöyledir: Bir şeyin varlığı için yine kendisine yemin edilmesi, kendinden başka yemin edilecek bir şey bulunamaması, o şeyin, yücelikte en üst mertebede olduğuna işarettir. Dolayısıyla “Allah’a yemin olsun ki Allah vardır” diyen kimse, “Ey inkarcı, Allah’tan daha yüce bir varlık yoktur ki Allah’ın varlığı konusunda ona yemin edeyim” demek istemektedir. Bu durumda ayetlerin anlamı, “Allah’ın azamet ve yüceliğini göstermeleri açısından kıyamet ve nefsi levvameden daha büyük bir delil yoktur. Bundan dolayıdır ki bunlar üzerine yemin ediyorum” olmaktadır. (Bikâf, *Nazmu’d-Dürer*, XXI, 85.)

¹² Bkz. Mevdûdî, Ebu’l A’la, *Tefhimu’l Kur’ân* (çev: Komisyon), *Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri*, İstanbul 1986, VI, 487;

¹³ Refah Muhammed Ali Zeytûnî, “Min Esrâri’l-Îcâzi’l-Lügavî ve’l-Beyânî fi Sûreti’l-Kiyâme”

http://www.55a.net/firas/arabic/?page=show_det&id=1309&select_page=9
(12.08.2009).

¹⁴ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXIX, 337.

¹⁵ Bkz. İbn Hişâm, Cemâlüddin b. Yusuf el-Mısri, *Muğni’l-Lebib an Kütübi’l-Eârîb*, 1979 Lahor, s. 314; Hâdî Atıyye Matar el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, 1986 Beyrut, s. 609; Zerkeşi, Bedrûddîn Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân*

“Hiç, kesinlikle, elbette, hiçbir zaman, asla olmayacak” anlamlarında tercüme edebileceğimiz “لَنْ” edatının bir özelliği de şimdiki ve gelecek olmak üzere her iki zamana da muhtemel olan bir fiili (fiili muzariyi) olumsuzza çevirip gelecek zamana hasretmesidir¹⁶. Bunun anlamı şudur: Örneğin “يَسْرُئِي أَنْ يَوْمَ زَيْنَ حَظِيئًا” /Zeyd’in hatip olarak kalkıp konuşması (konuşacak olması) beni sevindirir” denildiğinde “أَنْ” edati “yegûme/kalkıp konuşma” fiilinin şimdi imkân dâhilinde olduğunu ifade etmektedir. Ancak cümledeki “أَنْ يَوْمَ” ifadesi “لَنْ يَوْمَ” ile değiştirilecek olursa anlam, “Zeyd’in asla kalkıp konuşmayacak (kalkıp konuşmasının imkânsız) olması beni sevindirir” olmaktadır. Dolayısıyla “لَنْ”in, başına geldiği fiilin artık mümkün olmadığını ifade ettiği anlaşılmaktadır.

“لَنْ”in bir diğer özeliği de nefyettiği gelecek zamanın, “لَا”nin aksine yakın gelecek olmasıdır. Zira “لَا”, anlamındaki olumsuzluk adeta gelecek zamana uzatılıyormuşçasına “elif”le uzatılmaktadır. Örneğin, “لَا يَوْمَ” denildiğinde “لَا”nın manasındaki olumsuzluk, sanki telaffuzundaki sese bağlı olarak yakın zamandan gelecek zamana kadar uzatılmış olmaktadır. “لَنْ”de ise bu durum söz konusu değildir¹⁷. Dolayısıyla kıyametin uzak gelecekte gerçekleşecek olması hasebiyle- ayetteki mana gereği lafzın da ona uygun olarak “أَنْ لَا نَجْمَعُ” şeklinde olması gerekiyordu. Ancak Araplar “لَنْ”i -“لَا”dan farklı olarak- muhataba göre mümkün, ancak gerçekleşmesi şüpheli olayları nefyetmede kullandıkları¹⁸ içindir ki, burada “لَا” kullanılmamıştır. Örneğin, Araplar muhataplarınınca olması mümkün olan bir hususun olmayacağını ifade etmek için “لَنْ يَكُونُ” demeyi tercih ederler. Çünkü buradaki “لَنْ”, “أَنْ” manasındadır. Nefyetmek istedikleri şey muhataplarına göre gerçekleşip gerçekleşmeyeceği tamamen şüpheli olan bir konuya o zaman da “لَا يَكُونُ” derler. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için şu ayeti dikkatle inceleyelim: “لَنْ يَخْلُقُوا دَبَابًا وَلَا يَجْمَعُوا” /Onlar güç birliği yapsalar bile bir sinek dahi yaratamazlar.¹⁹

(thk. Yusuf Abdurrahman el-Maraşlı, Cemal Hamdî ez-Zehabî, İbrahim Abdullah el-Kürdî), Beyrut 1994, IV, 332; Mustafa Galâyîni, *Câmiu'd-Durûsi'l-Arabiyye*, 1992 Beyrut, II, 179.

¹⁶ Bkz. Muhammed el-Antâkî, *el-Minhâc fi'l-Kavâid ve'l-İ'râb*, İstanbul 1985, s. 315; Çelen, Mehmet, *Arapça'da Edatlar Lügat ve Filolojik İnceleme*, İstanbul 1991, s. 177.

¹⁷ Bkz. Suyûtî, Abdurrahman b. Ebubekir, *el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1993, I, 552.

¹⁸ Bkz. Hâdî Atıyye Matar, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, s. 613; Muhammed b. Ebubekir b. Kayyım el-Cevziyye, *Bedâiu'l-Fevâid*, Beyrut 1994, s. 97.

¹⁹ Hac, 22 / 73.

Dikkat edilirse ayette “ل” yerine “ن” tercih edilmiştir. Çünkü müşrikler, Allah’a eş koştukları ilahların, yaratabilecekleri inancındadırlar. Bu incelik, Kıyamet Suresi 3. ayette neden “ل” yerine “ن”in tercih edildiğini net bir şekilde ortaya koymaktadır²⁰.

III- “نَجْمٌ/Bir Araya Getirme” Filinin “عِظَامَةٌ/Kemikler”e Hasrdilmesindeki İncelik

Kur’ân’da çeşitli vesilelerle bildirildiğine göre putperest Araplar, insanların öldükten ve bedenleri çürüyüp toprak haline geldikten sonra yeniden diriltilmesini imkânsız görüyor²¹ ve Hz. Peygamber’e bunun nasıl olacağını soruyorlardı. Asıl maksatları gerçeği öğrenmek değil, alay etmek olduğu için de aldıkları cevaplar üzerinde düşünmüyor, söylenene inanmıyorlardı. Ayetler hem onların bu tutumunu kınamakta hem de öldükten sonra dirilmenin gerçekleşeceğini kesin ve ince bir üslupla anlatmaktadır.

4. ayete konu olan “عِظَامٌ /kemikler”, cesedin tamamından kinaye ve “نَجْمٌ /bir araya getirme” fiili ise yaratmaktan, yeniden diriltmekten istiare yapılmıştır. İnsanın, çürüyüp yok olmuş parçalarının tamamının yeniden bir araya getirilip diriltilecek olmasına rağmen sadece kemiklerinin zikredilmesi şöyle izah edilmiştir: Her şeyden önce kemikler, insan vücudunun sıradan parçaları değildir. Vücudun ayakta durmasını sağlayan iskelet, çatı konumundadır²².

Nitekim insan vücudunda irili ufaklı iki yüzü aşkın kemik ve üç yüzü aşkın eklem bulunmaktadır. Bu ise, hiç de azımsanacak bir rakam değildir.

Ayrıca kemikler, insan vücudunun toprak altında en son çürüyen parçalardır. Kemikler tamamen çürüdükten sonra Allah’tan başka onu tekrar eski haline getirebilecek hiçbir güç yoktur. Dolayısıyla ayete konu olması rastgele değil, ince bir hikmete mebnidir.

²⁰ Bkz. Suyûtî, *el-İtkân*, I, 551; Refah, “Min Esrâri’l-İ-câzi’l-Lügavî ve’l-Beyânî fi Sûreti’l-Kıyâme”

http://www.55a.net/firas/arabic/?page=show_det&id=1309&select_page=9
(12.08.2009).

²¹ Bkz. Yâsîn, 36 / 78; İsrâ, 17 / 49; Vâkı’a, 47-50; Nâzi’ât, 79 / 11.

²² Bkz. Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, V, 417; İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXIX, 340.

IV- İnsan Vücudunu Eski Haline Getirme, Tekrar Derleyip Düzenleme Konusunda Parmak Uçlarının Zikredilmesindeki İnce-lik

4. ayette geçen “بِنَائِهِ” sözcüğü “parmak veya parmak uçları” anlamına gelmektedir²³. Ayette, insanları ölümden sonra diriltmenin Allah için çok kolay olduğu anlatılırken, insanların özellikle parmak uçlarına dikkat çekilmiştir: “بلى قادرين على أن نسوي بنائَهُ /Evet, değil kemiklerini, parmak uçlarını bile tamamen eski haline getirip düzenlemeye gücümüz yeter.” (75/4) Yani, değil bu kemikleri bir araya getirip iskeletinizi ortaya koymak, biz sizin en ufak ve en hassas parçacıklarınızı hatta aynı parmak izlerinizi bile yeniden meydana getirmeye kadiriz²⁴.

Ayet çürümüş kemiklerin kesinlikle bir araya getirilmesi işlemini, bundan daha zor, daha karmaşık bir işleme, yani parmak uçlarının yeniden yapılandırması, eski durumlarına getirilmesi işlemine bağlamaktadır. Bunun anlamı şudur: İnsan organizması, en küçük parçasına varıncaya kadar eski bütünlüğü ile yeniden diriltilecektir; öyle ki, parmak uçları bile eksik bırakılmayacaktır; ayrıca organizmanın hiçbir parçasının yeri değiştirilmeyecek, düzenli biçimde yeniden yapılandırılacak; küçük büyük hiçbir organ ne ihmal edilecek ve ne de biçim değişikliğine uğrattılacaktır²⁵.

Ayette parmak uçlarının vurgulanmasının büyük hikmeti vardır. Parmak uçlarında yaratılış bakımından harikalar ve olağanüstü ince bir sanat söz konusudur. Çünkü parmak izindeki şekiller ve detaylar, tamamen kişiye özeldir. Şu an dünya üzerinde yaşayan ve tarih boyunca yaşamış olan tüm insanların parmak izleri birbirinden farklıdır. Dahası, aynı DNA dizilimine sahip tek yumurta ikizleri dahi farklı parmak izine sahiptirler.

Parmak izi doğumdan önce cenin üzerinde son şeklini alır ve kalıcı yara olması dışında ömür boyu sabit kalır. İşte bu nedenle parmak izi, herkese özel çok önemli bir “kimlik kartı” sayılmakta ve parmak izi bilimi ise insanlar tarafından bilinen tek değişmez ve yanılmaz kimlik tespit

²³ Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsu'l-Muhît* (thk. Mektebetü Tahkîkî't-Türâs fî Müesseseti'r-Risâle, Beyrut 1994. s. 1524; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 236; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf, *el-Bahru'l-Muhît*, Beyrut 1992, X, 345.

²⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 237; Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'ân*, VI, 489.

²⁵ Bkz. Kutup, Seyyit, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, XV, 390.

yöntemi olarak kullanılmaktadır. Böylece kimlik belirleme veya parmak izi ilmi (daktiloskopi) ortaya çıkmıştır.

Bu ayet, Yüce Allah'ın insanın parça parça olmuş, dağılmış, çözülmüş cüzlerini bir araya getireceğinin ve buna kadir olduğunun en güçlü delilidir. Ayrıca toplamanın ötesinde tekrar eski haline getireceğini ifade etmektedir. Bu ifade, insan organizmasını parmak uçlarına varıncaya kadar en ince ayrıntısına dikkat ederek yeniden vücuda getirmekten kinayedir. Böylece başka uzuvlar yerine parmak uçlarının zikredilmesindeki incelik anlaşılabilir olmaktadır. Ayrıca insan cesedinin kesinlikle yok olmadığı sadece çok küçük parçalara ayrıldığı ve çözüldüğü de tespit edilmiş olmaktadır.

Bütün bunlar göstermektedir ki, modern ilmin daha yeni keşfettiği birçok gerçeği bin dört yüz seneyi aşkın bir süre önce "Parmak uçlarını bile tamamen eski haline getirip düzenlemeye kadiriz" ayeti ilmî ve belâğî bir i'câz örneğiyle tespit etmiştir²⁶.

V- Ayetteki "بلى" Edatının ve "قادرين" İfadesinin İncelikleri

"بلى" edatı bir cevap edatıdır ve iki türlü kullanımı vardır:

a- Cümlede önceden geçen nefyi/olumsuzluğu reddetmek ve çürütme (iptal) için kullanılır.

Şu ayette olduğu gibi: "مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ" /Biz bir kötülük yapmadık. Hiç de öyle değil, tabii ki yaptınız! Sizin neler yaptığınızı Allah çok iyi biliyor."²⁷

b- Olumsuz soruya (istifham-ı menfi) olumlu cevap (tasdik) için kullanılır. Örneğin, "قَالُوا بَلَىٰ فَمَا جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا" /Size hiçbir uyarıcı bir Peygamber gelmemiş miydi? Onlar da dediler ki, "Evet, bize bir uyarıcı gelmişti, ama biz yalanlamıştık."²⁸ Edat bu kullanımda, olumsuz sorudaki içeriği tasdik yani, doğrulamak için verilen olumlu bir cevap niteliğini taşıırken, ilk kullanımda, konunun içeriğini reddeder, yalanlar tarzda olumsuz bir cevap niteliğindedir²⁹.

²⁶ Bkz. Ateş, Süleyman, *Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 171; Mahmud b. Abdurrauf el-Kasım, *Fî Mesîrati'l-İcâzi'l-İlmî fi'l-Kur'ân*, Amman 2000, s. 207-208; Refah, "Min Esrâri'l-İcâzi'l-Lügavî ve'l-Beyânî fi Sûreti'l-Kıyâme" http://www.55a.net/firas/arabic/?page=show_det&id=1309&select_page=9 (12.08.2009).

²⁷ Nahl, 16 / 28.

²⁸ Müilk, 67 / 8-9.

²⁹ Bkz. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lehb*, s. 120; Zerkeşi, *el-Burhân*, IV, 229-230; İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'ân*, Beyrut 1988, s. 147.

“بلى” edatıyla olumlu cevap verilen olumsuz sorudaki soru, yukarıdaki örnekte olduğu üzere hakikî (gerçek anlamında) olabildiği gibi mecazî (takrir, tevbih vb. için) de olabilir. Bu durumda cümleye “بلى” ile cevap verilmesi, cümlelerin gerçek anlamda olumsuz soru olarak görül-
düğü için değil, soru hiç yokmuşçasına yalın olumsuz (nefy-i mücerret) cümle olarak görülüp bunu reddetmek içindir³⁰.

Takrir için şu örneği verebiliriz: “السنُّ بربِّكم قالوا بلى شهيدنا /Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” buyurunca onlar da “Evet. Şahidiz” dediler³¹ ayetteki “بلى /Evet” cevabı, “Evet sen bizim Rabbimizsin” anlamındadır. Buradaki soru, hakikî değil mecazîdir ve takrir/onaylatmak içindir³². Babanın çocuklarına “Ben sizin babanız değil miyim?” sorusuna, onların “Tabii ki babamızsın” demeleri gibidir. Çünkü hakiki soru kişinin bilmediği bir şeyi sormasıdır ki, bu Cenabı Hak için düşünülemez. Muhatapların cümleye “بلى” ile cevap vermelerinin nedeni, cümledeki soruyu, takrir için görüp hiç yokmuşçasına cümledeki olumsuzluğu reddetmek anlamında kullanmalarıdır.

İbn Abbas (ra), ayet hakkında “eğer “نعم /evet”, demiş olsalardı kâfir olurlardı” demiştir. Çünkü “نعم” cümlede soru edatından/hemzeden sonra gelen cümleyi -ister olumlu isterse olumsuz olsun- tasdik için gelen bir cevaptır³³.

“أَيْحَسِبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعَ عِظَامَهُ بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَنْ نَسُوِّي بَنَاتَهُ” /Ne o, yoksa inkarcı insan bir gün kendisini diriltip kemiklerini yeniden bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor?! Evet, değil kemiklerini, parmak uçlarını bile tamamen eski haline getirip düzenlemeye gücümüz yeter” (75/3-4) ayetlerindeki soru da tevbih/azarlama amaçlı mecazî bir soru (istifham-ı inkârî)dur³⁴.

Âlimler ayetteki takdiri, “بلى! نَجْمَعُهَا قَادِرِينَ... /Evet, ...e bile gücü yeten kişiler olarak bir araya getiririz” olarak belirlemişlerdir³⁵. Zira cümlede “بلى /evet” bir tasdik/onaylama edatıdır. Şu kadar var ki bu, “نعم /evet” ve “لا/hayır” gibi değil, olumsuzluğu müspete/olumluya çevirmek sure-

³⁰ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 121; Zerkeşî, *el-Burhân*, IV, 229-230.

³¹ A'râf, 7 / 172.

³² İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 121; Zerkeşî, *el-Burhân*, IV, 229-230.

³³ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 121.

³⁴ Bkz. Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XVI, 237; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 345; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 364.

³⁵ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 344; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 340.

tiyle tasdik ve onay ifade eder. Mesela, “daha gelmedi mi?” şeklinde sorulan olumsuz bir soruya “evet” yahut “hayır” ile cevap verilse, “evet gelmedi, hayır gelmedi” denilmiş gibi olduğu halde, aynı soruya “بلى” ile cevap verildiği zaman “evet geldi” denilmiş olur. Bundan dolayıdır ki, fiili zikredilmeyebildiği halde fiili söylenmeden yalnız olarak tercüme edilemez. Burada “أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ” /toplayamayacağımızı mı sanıyor?” sözüne karşılık “بلى” denilmesi, “evet toplarız” demektir.

Ayetteki “قادرين” /gücü yeten kişiler olarak” ifadesi, metinde bulunmayan ve “نَجْمَعُهَا” /bir araya getiririz” şeklinde takdir edilen fiilin öznesinin hâlini ve durumunu bildirmektedir. Ayetin açılımı, “Evet, biz onun kemiklerini öyle bir araya getirir, derler toplarız ki, parmaklarını bile eski düzgün hallerine getirmeye gücümüz yeter. Yani sadece o iri kemiklerini değil, vücudun en ince oluşumuna varıncaya kadar hepsini, hatta gövdesinin, kol ve bacaklarının en ince uçları olan parmaklarını, uçlarındaki inceliklere varıncaya kadar tamamıyla eski haline getirmek kaydıyla derleyip düzenlemeye gücümüz yeter.” şeklindedir³⁶. “بلى”nın fiili “toplarız”ın hazfedilip “gücümüz yeter”in zikredilmesi ise, inkârcıların yanlış düşüncelerinin bu konuda olduğuna vurgu yapmak içindir³⁷.

“Güç yetirme (kudret)” olmadan yerine getirilmesi zaten mümkün olmayan “جَمَعُ/bir araya getirme” fiilinin, bu şekilde, daha fazlasını yapmaya kadir olma kaydına bağlanması, tekit ve vurgu ifade etmektedir. Bu durumda anlam, “Evet, biz azaların en küçüğü, parçaların en incesi ve birleşme hususunda en hassas olan parmak uçlarını dahi yeniden düzenlemeye kadiriz. Öyleyse büyük kemikleri nasıl toplayamayız, haydi haydi toplarız” olur³⁸.

Yüce Allah tevbih/azarlama maksatlı bu olumsuz soruya olumlu cevabı da yine kendisi vermiştir. Böylece bu kuşkuyu, çürümüş insan kemiklerinin bir araya getirilemeyeceğine ilişkin ön yargıyı zihinlerden silmek için, onları bu düşüncelerinden dolayı kınayan bir üslupla böyle bir zannın son derece yanlış ve yersiz olduğunu ve bu olayın meydana geleceğini kesin bir dille ifade etmiştir.

³⁶ Bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 5474-5475; İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'an*, s. 147.

³⁷ İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'an*, s. 147.

³⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 237.

VI- "يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ" İfadesindeki İncelikler

5. ayetteki "يُرِيدُ" fiili harf-i cersiz geçişli olan bir fiildir. Dolayısıyla mefulü olan "لِيَفْجُرَ" nin başına "ل/âm" ın ziyade edilmesi geçişlilik dışında başka bir sebebe mebnidir. Ayetteki "ل/âm", tekit amaçlıdır ve insanın fücür işlemek ve nefesine uyma isteğinin ve arzusunun güçlülüğünü ve aşırılığını vurgulamak için eklenmiştir. Zaten nefsin aşırı pişman olmasını ve kendini fazlasıyla suçlamasını gerektiren şey onun bu aşırı istek ve arzudur³⁹.

VII- "أَيَّانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" İfadesindeki İncelik

"Hani ne zamanmış kıyamet?!" diye sorar" (75/6) ayetindeki soru, cevabı beklenen bir soru değil istifham-ı inkarîdir. Çünkü bu soru, kıyametin ne zaman kopacağını öğrenmek isteyen kimsenin değil, kıyamet ve hesap gününü çok zayıf bir ihtimal gören belki de hiç muhtemel görmeyen inkârcı, alaycı ve inatçı kimsenin "Hani o haber verdiği kıyamet, hani, nerede kaldı?" anlamında alay ve eğlence yollu bir sorusudur⁴⁰. Nitekim ayette geçen "أَيَّانَ" soru edatı, soruya konu olan hususun imkânsız denecek kadar çok uzak bir ihtimal olduğunu gösteren bir edattır. Ayrıca "أَيَّانَ" nin uzun sesli bir soru edatı olması, soruyu soranın o günün geleceğine uzak bir ihtimal gözü ile baktığına işaret etmektedir⁴¹. "Bu (yeniden dirilme) vaadi ne zaman gerçekleşecek? derler"⁴² mealindeki ayet de bunun bir benzeridir.

VIII- "بُرْقَ الْبَصَرِ" İfadesindeki İncelik

7. ayetteki "بُرْقَ الْبَصَرِ" ifadesi, hayrete, dehşete kapıldı; şaşırıp kaldı; dehşete kapılıp hiçbir şey göremedi; şaşkınlıktan gözlerini kapatamadı, gözleri açık kaldı; gözleri zayıfladı; gözleri kamaştı; gözleri dehşet ve korkudan belerdi; gözleri alabildiğine belerip dışarı fırladı; gözleri korku ve dehşetle doldu; gözleri alabildiğince açıldı, genişledi; korku, dehşet veya ani bir olayla karşılaştığında şaşırıp kaldı, hayrete düştü; korkudan,

³⁹ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh fi Nusûsün mine't-Tenzil*, Amman 2001, s. 207-208.

⁴⁰ Bkz. Zemahşeri, Cârullah Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akâvil*, Beyrut, ty., IV, 190; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 345; İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur'ân*, s. 149.

⁴¹ Bkz. Kutup, Seyyit, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, XV, 390-391; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 343.

⁴² Yâsîn, 36 / 48.

gördüğü bir şeye gözlerini faltaşı gibi açıp bakakaldı; gözleri ölüm anında korkudan açık kaldı; gözleri fıldır fıldır döndü; gözleri seğirdi; gözleri yuvalarından fırladı; gözleri yuvalarında şimşek hızı ile bir o yana, bir bu yana döndü gibi anlamlara⁴³ gelmektedir.

Sözcük anlamı “gözün şimşek çakması” olan deyim, insanın ansızın tepesinde çakan şimşege bakıp karşı karşıya kaldığı dehşet ve şiddet halinden mecaz olduğu, korkup dehşete kapılmaktan kinaye olduğu, korkudan gözlerinin şimşek gibi parlamasını, şimşek gibi çakmasını istiare-i mekniyye, mecaz-ı aklî veya mecaz-ı mürsel sanatıyla ifade ettiği söylenmiştir⁴⁴. Dolayısıyla deyim, kıyamet günü korkudan ne yapacağını şaşırarak inkârcı insanı olağan üstü bir benzetmeyle, son derece gerçekçi, çarpıcı ve de sanatlı bir anlatımla tasvir etmektedir.

IX- “وَجَمْعُ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ” Ayetindeki İncelik

“Güneş ve Ay bir araya getirildiği zaman” (75/3) ayetindeki, Güneş ve Ay’ın bir araya getirilmesinin (cemedilmesi) yorumunda farklı görüşler bulunmaktadır⁴⁵. Bazılarının görüşü, onların bir araya getirilmesi, kâinatın düzeninin tamamen bozulması, gök cisimlerinin birbirlerine çarpması ve sonunda tamamen yok olması demektir. Böylece gök cisimlerinin o eşsiz ve ince düzeni bozulmuş olur. Sadece ay değil, güneş de yokluk deryasına dalar, görünmez olur. Bu, var olan âlemin alt üst olması ve kıyametin ilk merhalesinin kısa bir açıklaması niteliğindedir⁴⁶.

Ayetlerin bu şekilde yorumuna destek veren bir hayli bilimsel sonuç vardır. Enbiya Suresi’nin 104. ayetinde “O gün evren’i kitabın sayfalarını dürer gibi düreriz. Ve onu yaratılışa ilk başladığımız duruma döndürürüz...” şeklinde de belirtildiği gibi evrenin içe çökme ihtimali çok yüksektir. Buna göre bir gün çekim gücü galaksilerin genişlemesini dur-

⁴³ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXX, 193-194; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 190-191; Bikâî, *Nazmu’d-Dürer*, XXI, 91; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, X, 346.

⁴⁴ Bkz. Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XVI, 239; İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXIX, 344; El-mahlû, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VIII, 5477.

⁴⁵ Güneş ve Ay bir araya getirilip kâfirlerin cehennemdeki azaplarını artırmak üzere cehenneme atılacaklardır; Ay’ın ışığı sönecek, Ay ve Güneş birbirine katılacaktır; Ay ışığını Güneş’ten aldığı için Güneş’in ışığı sönmüce ikisi de bir olacaktır; Ay Güneş’e kavuşacaktır; Dünya o gün aniden ters dönmeye başlayacak ve böylece Güneş ve Ay batıdan doğacaktır; Ay yer çekiminden çıkacak ve Güneş’e çarpacaktır vb. (Bkz. Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXX, 194; Mevdûdî, *Tefhimu’l Kur’ân*, VI, 489.)

⁴⁶ Bkz. El-mahlû, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VIII, 5477; Kutup, Seyyit, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, XV, 391.

duracak ve bu noktadan itibaren gittikçe artan bir süratle galaksiler birbirlerine doğru ilerlemeye başlayacaklardır. Böylece uzayda şiddetli çarpışmalar olacak, dev gök cisimleri iç içe geçmeye, birleşmeye başlayacaktır. Ay, Güneş, Dünya, tüm gezegenler ve yıldızlar birleşecek, gittikçe büzüşen ve daralan evren yaşanan bu süreç sonunda, tek bir noktada toplanıp yok olacaktır. Bu büzülme gerçekleşirse belli bir zaman sonra Dünya'nın, Güneş Sistemi'ndeki diğer gezegenlerin, Ay'ın ve Güneş'in birbiriyle birleşeceği muhakkaktır.

Ayet yukarıdaki şekilde yorumlanacağı gibi, Güneş'in kendi sonuna doğru genişleyip kızıl bir dev halini alması sonucunda etrafını yok edeceği şeklinde de yorumlanabilir. Buna göre; evreni oluşturan gök cisimleri doğarlar ve varlıklarını belli bir süre devam ettirdikten sonra ölürlür. Güneşimizin de böyle sınırlı bir ömrü vardır. Evren son bulmadan önce, Güneş'in ömrünü tamamlaması ihtimali söz konusudur. Güneş'in ömrünü tamamlaması ise, elbette Dünya'nın da ölmesi anlamına gelmektedir. Bu aşamada merkez tabakalarında yoğun halde bulunan hidrojenin yerine helyum artmaya başlayacak, şu anda 20 milyon derece olan Güneş'in merkezdeki sıcaklığı 100 milyon dereceyi bulacaktır. Böylece Güneş'in merkezi oldukça kızgın bir kor durumuna gelirken, etrafı da giderek şişen dış tabakalardan oluşmuş bir görünüm alacaktır. Böylece Güneş'te sarının yerine kırmızı bir renk hâkim olacaktır. Dolayısıyla da denilebilir ki, Güneş adeta kırmızı bir deve dönüşecektir⁴⁷. Bütün bunlar, ayette müthiş bir ilmî 'câz örneğinin sergilendiğini göstermektedir.

Ayrıca ayette "Güneş ve ay bir araya getirildiği zaman" (75/9) denilmiştir. Bu da geceyle gündüzden oluşan bir hayatın sona erdiği, devam etmediği anlamına gelmektedir. Zira gece ve gündüzün devam etmesi, ancak ay ve güneşin kendi yörüngelerinde hareket edip ışıklarının devam etmesiyle mümkündür. Biri gündüzün, diğeri gecenin alameti ve ışığıdır. İkisinin bir araya toplanması, "Gel gör ki inkârcı insan, isyana devam etmek ister..." (75/5) ayetinde bahsi geçen kimselerin yani, tövbe-yi erteleyip duran, heva ve heveslerine yenik düşüp günahı ve isyanı tercih edenlerin devam etmesini istedikleri bu hayatın sona erdiği anlamına gelmektedir.

⁴⁷ Doğan, M. Sabri, "Osmanlı Minyatürlerinde Küresel Isınma Ve Dünya'nın Sonu" <http://www.kto.org.tr/tr/dergi/dergiyazioku.asp?yno=1203&ano=79> (01.18.2010).

X- 7-13 Ayetlerindeki İncelik

7-13 Ayetlerinin son harflerinde (fâsılalarında): “ *الْبَصْرُ، الْقَمْرُ، الْقَمْرُ،* ” ses uyumu söz konusudur. Edebiyatta buna *seci’ murassa’* denir⁴⁸. Sure’ye ses/müzik olarak şiirsel bir güzellik veren bu husus, “*ه، ر، ق، ی، ل*” harfleriyle⁴⁹ Sure’nin tamamında hatta bedii bir mucize olan Kur’ân’ın tamamında kendini hissettiren bir özelliştir⁵⁰.

XI- “*مَا قَدَّمَ وَآخَرَ*” İfadesindeki İncelik

“*يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ بِيَوْمِئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَآخَرَ*” /O gün insana, yapıp yapmadığı her şey bir bir haber verilir” (75/13) ayetinde geçen “*مَا قَدَّمَ وَآخَرَ*” ifadesi deyimisel anlatımın gücüyle çok kapsamlı bir anlatıma sahiptir. “Dünyada iken yaptığı ve ahirete gönderdiği iyilikleri ve kötülüklerle ölümünden sonra gelecek kuşaklarda etkisi olan iyi ve kötü amelleri, ölümünden sonra işlenmesine vesile olduğu amelleri, iyi ve kötü açtığı çığırını, dünyada yapması gerekirken yapmadıkları ve yapmaması gerekirken yaptıkları; kronolojik tablo şeklinde önce ve sonra bütün yaptıkları, işlemiş olduğu iyilikler ve kötülüklerle kaçındığı iyilik ve kötülükler, yaptıklarıyla erteledikleri, ihmal ettikleri, işlediği günahlarla ihmal ettiği vazifeleri, sevapları, yapmakta acele ettikleriyle yapmakta geciktikleri vb.” farklı anlamlara gelebilir⁵¹. Bu anlamların hepsi de doğru olabilecek niteliktedir.

Deyimsel anlatım sayesinde insanın ahirette cezasını göreceği “bütün yapıp ettikleri; bütün davranışları, hareketleri; her yaptığı; her hareketi” gibi umumî/tümel bir anlama gelen ifade⁵², içerdiği tezat (tıbak-ı selb) sanatıyla⁵³ ayete ayrıca bedii bir güzellik, lafız ve anlam açısından bir incelik katmaktadır.

⁴⁸ Vehbe Zuhaylî, *Tefsirü'l-Münîr* (çev: Hamdi Arslan-Ahmet Efe-Beşir Eryarsoy-İbrahim Kutluay-Nurettin Yıldız), İstanbul 2005, XV, 240.

⁴⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, VIII, 5470.

⁵⁰ Ebu Hilâl el-Askerî, *Kitâbu’s-Sinâ’ateyn el-Kitâbe veş’Şi’r*, Kahire 1971, s. 266-267; Zarzûr, *Ulûmu’l-Kur’ân*, s. 289.

⁵¹ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXX, 195; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, X, 347; Bikâî, *Nazmu’d-Dürer*, XXI, 94; İbn Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenoîr*, XXIX, 347; Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, VI, 490.

⁵² Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, X, 347; Bikâî, *Nazmu’d-Dürer*, XXI, 94.

⁵³ Muhammed Hüseyin Selâme, *el-Îcâzü’l-Belağî fi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Kahire 2002, s. 378; Vehbe Zuhaylî, *Tefsirü’l-Münîr*, XV, 240.

XII- 14-15. Ayetlerdeki “لو” Şart Edatının Başındaki “واو”ın İncelikleri

“Fakat, bilakis, hayır” anlamlarına gelen “بل” atf edatı, 14. ayette idrâb-ı intikâlî⁵⁴ içindir. Önceden geçen “O gün insana, yapıp yapmadığı her şey bir bir haber verilir” (75/13) cümlesinin içeriğinden daha ileri bir bilgi verme anlamındadır. Bu durumda ayet, “بَلِ الْإِنْسَانِ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ” /Aslında inkârcı insan, kendi özünü herkesten daha iyi bilir” (75/14) anlamına gelmektedir. Çünkü kendi içine konulmuş olan hafıza hücreleri ve hafıza yeteneği sayesinde yapıp yapmadıkları gözlerinin önüne bir film şeridi gibi gelecek ve bütün azaları o gün aleyhine şahitlik edecek⁵⁵ amel defterini okuyacak ve yaptıkları bir bir haber verilecektir⁵⁶. Dolayısıyla yaptıklarını bir başkasının sayıp dökmesine ve hatırlatmasına gerek kalmayacak⁵⁷, kendi hesabını kendisi görecek⁵⁸.

Müfessirlerin çoğu, “وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ” /yaptıklarına türlü türlü mazeretler uydurmaya çalışsa da” (75/15) ayetindeki “واو”ın vâv-ı hâliyye, sonrasındaki “لو”in ise vasliyye yani zait olduğu görüşündedirler. Buna göre anlam, “mazeretler öne sürerken, insan aslında yaptıklarının farkındadır” şeklindedir. Bazıları da, “واو”ın zait olduğu, “لو”in ise, in-i şartiyye anlamına geldiği kanaatindedirler⁵⁹. Buna göre ise anlam, “mazeretler öne sürerse insan yaptıklarının farkındadır” şeklinde olur. Her iki görüş de isabetli görünmemektedir. Zira birinci görüşe göre ayetten, “insan, mazeretler öne sürerken yaptıklarının farkında olur, mazeretler öne sürmediği zaman yaptıklarının farkında olmaz” anlamı çıkar. İkinci görüşe göre ise “insan, mazeretler öne sürerse yaptığıının farkında olur, öne sürmezse yaptıklarının farkında olmaz” anlamı çıkar ki, ayette anlatılmak istenen

⁵⁴ “İdrâb-ı intikâlî” bir sözden başka bir söze, bir konudan başkasına geçmek anlamına gelmektedir. Bu durumda “hatta, oysaki, halbuki, aslında, gerçi, dahası” gibi anlamlara gelen “bel” edatı, öncesindeki hükmü iptal etmemekte ve atf harfi değil iptida harfi sayılmaktadır. (İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 119.)

⁵⁵ “O gün, dilleri, elleri ve ayakları onların yapmış oldukları her şeye tanıklık edeceklerdir” (Nûr, 24 / 24.)

⁵⁶ “Yazıklar olsun bize! meğer bu kitap küçük büyük hiç bir şeyi bırakmayıp hepsini sayıp dökmüş” (Kehf, 18 / 49.)

⁵⁷ “Oku amel defterini! Bugün hesabını görmek için (başkasına gerek yok) sen sana yetersin” (İsrâ, 17 / 14.)

⁵⁸ Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XVI, 242; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 347.

⁵⁹ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 348; Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XVI, 243; Muhyiddin ed-Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerim ve Beyânüh*, Beyrut 1994, X, 299.

ikisi de değildir. Aksine ayette anlatılmak istenen, insanın, ne kadar mazet öne sürerse sürsün yaptıklarının farkında olduğudur. Bu durumda “لو” in başındaki “واو” vâv-ı rağm olur, yani “...e rağmen” anlamına gelir ki, doğru olan da budur.

Bu “واو”, öncesinde anlamı tamamlanmış, yani sonrasında anlam olarak fazla uyumlu olmayan bir cümleinin geçtiği kayıtlı şart cümlesinin başına da gelir. “أَعْطُوا السَّائِلَ، وَلَوْ كَانَ غَنِيًّا” /Dilenciye zengin de olsa geri çevirmeyin” cümlesinde olduğu gibi. Dikkat edilirse, “غَنِيًّا” /zengin de olsa” sözcüğü, öncesindeki “أَعْطُوا السَّائِلَ” /geri çevirmeyin” cümlesiyle fazla uyumlu görünmemektedir.

Ancak şartla gelen sözcük, “لَوْ كَانَ فَقِيرًا” /dilenciye fakirse bir şeyler verin” cümlesinde olduğu gibi, öncesindeki cümleyle anlam olarak uygunluk arz ederse “واو” getirilmez. Bundan dolayıdır ki, ikinci ifadede “واو” getirilmemiştir. Aksi yapıp birincisinde getirilmemiş, ikincisinde getirilmiş olsaydı, anlam tamamen bozulurdu. Birinci ifadedeki, şart, olumsuz/selbî şart olarak adlandırılmaktadır. Zira şarttan öncesi, bu şarta rağmen gerçekleştirilmesi istenilen bir durumdur. İkinci ifadedeki şart ise, olumlu/icâbî şart olarak isimlendirilmektedir. Zira şarttan öncesi, bu şartın yerine gelmesi durumunda ancak gerçekleşmesi istenilen bir durumdur.

Şu ayetler, kullanım olarak birinci ifadeyle aynıdır:

“بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ” /Aslında inkârcı insan, yaptıklarına türlü türlü mazeretler uydurmaya çalışsa da kendi özünü herkesten daha iyi bilir.” (75/24-15)

“وَإِنَّمَا مَوْمِنَةٌ حَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْبَبْتَكُمْ” /İnanan bir cariye, hoşunuza gitse dahi ortak koşan hür kadından iyidir.”⁶⁰

“وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ” /Biz doğruyu söylüyor olsak da sen bize inanmayacaksın!”⁶¹

Şu ayet de kullanım olarak ikinci ifadeyle örtüşmektedir:

“وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ” /Eğer bilirlerse gerçek hayat ahiret yurdundaki hayattır.”⁶²

⁶⁰ Bakara, 2 / 221.

⁶¹ Yûsuf, 12 / 17.

⁶² Ankebût, 29 / 64.

Anlaşılmaktadır ki, Kur'ân'da bu türden "vâv"lar, gelişigüzel değil belâğî bir incelik sonucu getirilmiştir. Konumuz olan ayet de bunun en güzel örneğidir⁶³.

XIII- "القی معانیرة" İfadesindeki İncelik

"Aslında inkârcı insan, yaptıklarına türlü türlü mazeretler uydurmaya çalışsa da ..." (74/15) ayetinde insanın yapıp yapmadıkları için öne süreceği mazeretler ifade edilirken "معانییر" sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcük, "معنرة" sözcüğünün çoğulu olan "معانیر" sözcüğünün çoğuludur yani cem'u'l-cemdir⁶⁴. Bu durumda deyimın anlamı, "mazeret üstüne mazeret, türlü türlü mazeretler uydursa da, ne kadar mazeret varsa hepsini bir çırpıda, kekelemeden ortaya koysa, sayıp dökse de" anlamına gelmektedir. Zira "القی" ifadesi, haber vermek, telaffuz etmek, açıkça söylemek anlamlarına geldiği gibi doğru söylüyormuşçasına kolayca, tıkanmadan, kem küm etmeden bir çırpıda deyivermek anlamlarına da gelmektedir⁶⁵.

"معانیر" sözcüğü, "perdeler" anlamına da gelmektedir⁶⁶. Bu anlam dikkate alındığında ise ayetten "mazeretler bulup kendi yaptıklarına ne kadar çok perde çekmeye, gizlemeye, onları örtmeye, kamufle etmeye, unutmaya onların üzerini kapatmaya bu şekilde kendini savunmaya, suçsuz, günahsız göstermeye, bunun için türlü türlü mazeretlerin arkasına saklanmaya çalışırsa çalışsın, yine de hepsi aklına, gözlerinin önüne gelecektir. Bütün azaları buna tanıklık edecek, vicdanının sesini kesemeyecek, herkesi kandırsa da kendini kandıramayacaktır. Fırsatı kaçırdığından dolayı mutlaka kendi kendini yerecek, vicdan azabı çekecektir" şeklinde mecazî bir anlam ortaya çıkar⁶⁷.

⁶³ Refah, "Min Esrâri'l-İ'câzi'l-Lügavî ve'l-Beyânî fi Sûreti'l-Kiyâme" http://www.55a.net/firas/arabic/?page=show_det&id=1309&select_page=9 (12.08.2009).

⁶⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 191; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 196.

⁶⁵ Bkz. Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Ahmed b. İbrahim, *Bahru'l-Ullûm*, (thk. Ali Muhammed, Adil Ahmed, Zekeriya Abdulmecîd), Beyrut 1993, III, 426; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 96; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 348;

⁶⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 242; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, s. 562; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 348.

⁶⁷ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 196; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 96-97; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 348;

XIV- 16. Ayette Geçen “ب” İfadesindeki İncelik

“(Cebrail Kur’ân’ı daha bitirmeden) bir an önce ezberleme düşüncesiyle onu tekrar etmeye çalışma” (75/16) ayetinde “ب” deki zamirin mercii Kur’ân olduğunu söylemek, izah gerektiren bir husustur. Çünkü “Kur’ân” sözcüğü cümlede önceden geçmemiştir. Bunun izahı şöyledir: Kur’ân, lafız olarak önceden geçmese de anlam veya konu olarak geçmiştir ki, bu da kendisi yerine zamirinin kullanılması için yeterlidir. Rivayetlere göre Hz. Peygamber, Cebrail kendisine vahiy indirmeye başladığında unutturum korkusuyla vahiy daha bitmeden onu tekrar edip ezberlemeye kalkışınca Cenabı Hak bu ayetleri indirmiştir. Dolayısıyla sözün akışının buna özel bir işareti (hâlî karine/makam delili) olduğu için caizdir denmektedir. Bu tıpkı, “Biz onu (Kur’ân’ı) kadir gecesinde indirdik”⁶⁸ ayetindeki “o” zamirini, daha önce (Sure’de) bahsi geçmediği halde, “Kur’ân’a” râci kılmak gibidir. Bu ayetin bir benzeri de, “Sana vahyi tamamlamazdan önce (Kur’ân’ı) okumada acele etme”⁶⁹ ayetidir⁷⁰.

XV- 17. Ayetteki “إِن” Edatının İncelikleri

“إِن عَلَيْنَا جَمْعُهُ وَقِرَائَتُهُ” (75/17) ayetinde “إِن” edatının getirilmesi, ayetin vermek istediği anlam açısından gereklidir ve birçok incelikler içermektedir:

a- Buradaki “إِن” edatı, “وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ” /Ve onlara dua et, çünkü senin duan onlar için bir huzur ve sükun kaynağıdır”⁷¹ ayetinde olduğu gibi sebep bildirmektedir. Nitekim ayette “إِن” edatı, vahiy esnasında Hz. Peygamber’in bir şey okumamasının sebebini bildirmek için getirilmiştir ve şöyle denilmek istenmiştir: “Ey Peygamber! Bir an önce ezberlemek tasasına düşüp Kur’ân’ı okuyup durma. Çünkü onu insanlara doğru ve tam olarak iletebilmen için ezberlemene biz kefiliz.” Eğer “إِن” edatı getirilmemiş olsaydı, ayet sebep bildirmemiş ve ayetin bir önceki ayetle hiçbir ilişkisi kalmamış olurdu ve mevcut ahenk olmazdı.

b- “إِن” edatı tekit ifade etmektedir. Burada tekitin yapılması da gereklidir. Zira insanın her duyduğunu ezberlemesi sıradan, normal bir

⁶⁸ Kadr, 97 / 1.

⁶⁹ Tâhâ, 20 / 114.

⁷⁰ Bkz. Râzi, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 197-198; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 191.

⁷¹ Tevbe, 9 / 103.

olay değildir. Dolayısıyla bunu yapacağını tekeffül etmek, üzerine almak (muhatabın iknası açısından) tekit gerektiren bir husustur⁷².

XVI- 18. Ayette “فَإِذَا قَرَأْتَ” İfadesinde “قَرَأَ /Okumanın” Allah’a İsnat Edilmesindeki İncelik

“Biz Kur’ân’ı (Cebrail’e okutturmak suretiyle) sana okuduğumuzda bütün aklın fikrin Cebrail’in okuyuşunda olsun, her şeyinle onu takip et, ona kulak ver, aklın fikrin onda olsun.” anlamındaki 18. “فَإِذَا قَرَأْتَ فَاتَّبِعْ /Öyleyse biz onu okuduğumuz zaman, sen sadece onun okunuşunu takip et” ayetinde, vahyi okuyan bizzat Cenabı Hak değil Cebrail olmasına rağmen okuma fiilinin “لَا /Biz” öznesine isnat edilmesi her şeyden önce “Biz Azîmüşşan” anlamında tazim ifade eder. Yüce Allah, Cebrail’in okumasını, Kendi okuması gibi saymıştır ki bu, Cebrail’in şeref ve kıymetinin çok büyük olduğunu gösterir. Bunun bir benzeri, Hz. Peygamber hakkındaki, “Kim Peygambere itaat ederse, şüphesiz Allah’a itaat etmiş sayılır”⁷³ ayetidir⁷⁴. Yahut da “Biz Azîmüşşan Cebrail’e okuma gücü verip onu okuttuğumuzda” anlamındadır⁷⁵. Bahru’l-Muhîr’te bu ayetle ilgili olarak, “Bizim adımıza tebliğ eden melek okuduğunda” anlamındadır denmiştir⁷⁶.

“Ayrıca onu açıklamak da kuşkusuz bizim işimizdir” (75/19) ayetinde Hz. Peygamber’e açıklama yapacak olan da aynı şekilde melektir. Melek Allah’ın emriyle okuduğu, açıklama yaptığı ve Allah da emir veren olduğu içindir ki, cemi siygası kullanılmıştır.

XVII- 16–19. Ayetler Grubundaki Hitap Değişikliğinin Hikmeti

Bir ara cümle niteliğinde olan “(Cebrail Kur’ân’ı daha bitirmeden) bir an önce ezberleme düşüncesiyle onu tekrar etmeye çalışma...” (75/16-19) ayetler grubunda anlatım, öncesindeki “O gün insana, ...” (75/13-15) ayetlerdeki üçüncü şahıs zamirinden (gaipten) ikinci şahıs zamirine (muhataba) yani Hz. Peygamber’e, döndürülerek⁷⁷ iltifat sanatı yapılmıştır⁷⁸.

⁷² Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 214.

⁷³ Nisâ, 4 / 80.

⁷⁴ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 198.

⁷⁵ Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 101.

⁷⁶ Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, X, 349.

⁷⁷ Hitabın kime ait olduğu konusunda müfessirler arasında farklı yorumlara rastlanmaktadır. Geniş bilgi için bkz. (Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 196-197; Ebû Hayyân, *el-*

Bununla da Hz. Peygamber'in taltifi ve dikkatinin canlı tutulması amaçlanmıştır⁷⁹.

XVIII- 20-21. Ayetlerindeki İncelikler

“كَلَّا بَلْ لِحُبُوبِ الْعَاجِلَةِ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ” /Ey inkârcılar! Gerçek şu ki, siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz, bu yüzden öteki dünyayı hiç düşünmüyorsunuz!” (75/20-21) ayetlerinde anlatım, öncesindeki⁸⁰ “O gün insana, ...” (75/13-15) ayetlerindeki üçüncü şahıs zamirinden bu defa da muhataba döndürülerek başka bir *iltifat sanatı* daha yapılmıştır. Zira hitap, yerme ve azarlama çok daha etkili bir üsluptur⁸¹.

XIX- 22-25. Ayetlerindeki İncelikler

“وَجُودَ يَوْمَئِذٍ تُأْمِرُهُ” /O gün kimi yüzler sevinçten parlar” (75/22) ayetindeki “تَأْمِرُهُ” sözcüğü, bir şeyin tazesini ve parlağı için kullanılır. Parlak ve çok yeşil olan maddelere de “تَأْمِرُ أَخْضَرَ” denir⁸². “تَأْمِرُ وَجْهَهُ” deyimini ise mutluluktan, mutluluğun yüze ve gözlere yansımından kinayedir. Dolayısıyla 22. ayetteki “وَجُودَ يَوْمَئِذٍ تُأْمِرُهُ” ifadesi, kıyamet gününde Rablerinin kurbiyetiyle müjdelenmiş, mutluluktan uçan ve sevinçten ıslıl ıslıl parlayan, gülen apaydınlık yüzlerin (kimselerin) varlığını dile getirmektedir. Yüzler ifadesinden, “kimseler”in anlaşılması, ayette “mecaz-ı mürsel” sanatının kullanılması dolayısıyladır. Yapılan bu sanatla insanların yüzleri zikredilerek kendileri kastedilmiştir⁸³.

“تَأْمِرُهُ” /Rablerini temaşa edip” (75/23) ayetindeki “تَأْمِرُهُ” sözcüğünü, müfessirlerden bazıları “intizar” anlamında mecaz olarak almışlardır. Buna göre ise, bir kimseye bakışlarını çevirmek bir kimsenin karşısında beklemek, kapısı önünde durmak demek ondan bir şeyler

Bahru'l-Muhîr, X, 348; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 246; Elmahlı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, VIII, 5480.)

⁷⁸ Bkz. Hamîdüddîn el-Ferâhî, “Tefsîru Sûreti'l-Kiyâme”

http://www.al-mawrid.org/pages/download_books.php (25.01.2010).

⁷⁹ İltifat sanatının amaçları konusunda geniş bilgi için bkz. Dağ, Mehmet, *Kur'ân'da Üslup Diyalektiği: İltifat* (Zamanlar ve Şahıslar Arası Geçiş), Ankara 2008, s. 122-140.

⁸⁰ Zira 16-19 ayetleri bir ara cümle niteliğindedir ve 20. ayetten itibaren kalınan yerden, yani, baştan on beşinci ayete kadar olan konudan devam edilmektedir.

⁸¹ Bkz. İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tevvîr*, XX IX, 351.

⁸² Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhîr*, s. 622; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 199.

⁸³ Bkz. Semîn, Ahmed b. Yusuf el-Halebî, *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrefi'l-Elfâz* (tlk. Muhammed Altuncu), Beyrut 1993, X, 577; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 249; Muhammed Hüseyin, *el-İ'câzü'l-Belâğî fî'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 378.

sında beklemek, kapısı önünde durmak demek ondan bir şeyler ummak ve ondan bir karar, emir, bir ihsan, ödül beklemek anlamına gelmektedir. Nitekim kör bir insan bile “ben ona gözlerimi diktim” diyebilmektedir. “Filanın bana ne yapacağına bakıyorum” ifadesinin anlamı da “bana yapacaklarını bekliyorum” demektir⁸⁴.

23. ayette “رَبِّ” sözcüğünün seçilmesinin de hikmeti vardır. Ayet-teki “رَبِّ” sözcüğü, bağlam için en uygun sözcüktür. Zira bahtiyarlar, daha önce hiç görmedikleri Rablerine yani dünya ve ahiretteki velinimetlerine, kendilerini besleyip büyüten, doğru yolu gösteren ve ona ileten efendilerine, mürebberlerine bakacaklar. Dikkat edilirse Sure'de Allah'ın “رَبِّ” isminden başka bir isim de geçmemektedir.

24. ayetteki “بَاسِرَةً” sözcüğü, yüzün asılması, kaşların çatılması anlamına gelmektedir. “يَسْرَ وَجْهَهُ” deymi ise mutsuzluktan, mutsuzluğun yüze yansımından kinayedir⁸⁵.

“O gün kimi yüzler Rablerini temaşa edip sevinçten parlar” (75/22-23) ayetlerinde inançlı insanların, “وَوُجُوهُ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ” /Ve kimi yüzler de o gün asıktır. Zira hep başlarına dehşet bir felaketin geleceği korkusu ve endişesi içinde kıvranır dururlar” (75/24-25) ayetlerinde ise inançsızların kıyametteki durumları anlatılmıştır. “وَوُجُوهُ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ” ifadesi, inançsız insanların kıyamet günü yüzlerinin asık, suratlarının meymenetsiz olduğunu diğer bir ifadeyle mutsuzluklarını ve mutsuzluklarının yüzlerinden okunduğunu anlatmaktadır. Çünkü yapıp yapmadıkları derlenip toparlanıp kendilerine gösterilmiştir ve onlar da başlarına ne büyük bir felâketin gelmek üzere olduğunu sezmişler, bu en büyük felâketin korku ve endişesi içlerini sarmıştır⁸⁶. İşte bu yüzden durumları “تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ” ifadesi ile tasvir olunmaktadır.

Bütün bunlar aynı zamanda azabın insanın kendi yaptıklarının sonucu korkulan bir şey, nimetlerin ise Allah'tan bir lütuf olarak beklenen bir şey olduğuna işaretler. Nitekim bu, “Başınıza gelen her felaket, işlediklerinizin bir sonucudur. O, birçoğunu da affeder”⁸⁷ ayetinde açıkça belirtilmiştir.

⁸⁴ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 201-203; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, X, 350-351; Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'ân*, VI, 495.

⁸⁵ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 203; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 427;

⁸⁶ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 203; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 356.

⁸⁷ Şûrâ, 42 / 30.

22. “وَجُودَ يُؤْمِنُ بِأَسِيرَةٍ” ayetiyle 24. “وَجُودَ يُؤْمِنُ بِأَسِيرَةٍ” ayeti arasında *tıbak* (tezat) sanatının bir çeşidi olan *mukabele sanatı* bulunmaktadır⁸⁸. Müminler Rablerini temaşa etmenin, O'nun huzuruna kabul edilmenin, O'nun yakınlığı müjdesini almış olmanın, ihsan ve nimetlerini beklemenin, kurtuluşu hissetmenin sevinciyle yüzleri/gözlerinin içi ışıl ışıl parlamaktadır. Buna mukabil olarak inkârcılar, Rablerini görememenin⁸⁹ O'nun huzuruna kabul edilmemenin, ihsanından, nimetlerinden, kurtuluştan umudunu kesmenin ve başlarına gelecek büyük bir felaketin üzüntüsüyle suratları asıktır, kapkaradır.

XX- 25 Ayetin “أَنْ يُفَعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ” İfadesindeki İncelikler

“أَنْ يُفَعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ / Zira hep başlarına dehşet bir felaketin geleceği korkusu ve endişesi içinde kıvrınır dururlar” (75/25) ayetindeki “فاقرة” sözcüğü, dağ gibi büyük, insanın belini büken, insanın altından kalkamayacağı, üstesinden gelemeyeceği, altında ezileceği, altında canı çıkacağı, katlanamayacağı derecede büyük felaket, sıkıntı demektir⁹⁰.

“فاقرة” sözcüğü aslında “devenin burnunu dağlamakta kullanılan alet”in adıdır. Esmâ'ye göre de “الفقر”, “dize getirmek, boyun eğdirmek için devenin burnunu kemiğe değinceye değin koparmadan kesmek, sonra da o kesilen yere, o devenin güdüleceği bir ağaç parçası yerleştirmek, yani halka takmak” demektir.

İşte bundan dolayı, “o deveye, “fâkıra” uygulandı...” denilmiştir. Mübered'e göre ise sözcüğün aslı, “omurga kemikleri dizisi” anlamındaki “الفقرّة و الفقرة” kelimeleridir ve “kişinin belini kıran büyük bir belâ” demektir.

Bu tanımlardan, “فُعِلَ بِهِ الْفَاقِرَةُ” deyiminin “kişinin özgürlükleri elinden alınıp (burnuna halka takılıp), omurga kemiklerini (belini) kırarak şiddette eziyetlere maruz bırakılması” anlamında olduğu çıkarılabilir.

⁸⁸ Muhammed Hüseyin, el-İ'câzü'l-Belağî fi'l-Kur'ânî'l-Kerim, s. 379; Vehbe Zuhaylî, *Tefsirü'l-Münir*, XV, 249.

⁸⁹ “Hayır! Hayır! Doğrusu onlar, o gün Rab'lerini görmekten mahrum kalacaklardır.” (Mutaffifîn, 83 / 15.)

⁹⁰ Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XVI, 250; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, X, 351; Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebîr*, XXX, 203; *Fîrûzâbâdî, el-Kâmûsu'l-Muhîr*; s. 588.

Müfessirlerden, bu kelimeyi cehennemdeki çeşitli azaplar manasına alanlar vardır. Kelbî de, kişinin, Rabbini görmesine, O'na bakmasına engel olan şeydir" demiştir⁹¹.

Demek oluyor ki, inançsız insan o gün her şeyin bittiğini anlamış, büyük belâya çarptırılacağını, belinin kırılacağı endişesiyle suratını asmış, kaşlarını çatmıştır. Kur'ân'da inançsız insanların ahretteki hâllerini anlatan, bu halleri bir tiyatro sahnesi gibi canlandıran çok sayıda ayet vardır.

Cümlelerin "أَنْ تُصِيبَهَا فَاقْرَءُ" veya "أَنْ تَحُلَّ بِهَا فَاقْرَءُ" şeklinde değil de "أَنْ تَفْعَلَ بِهَا فَاقْرَءُ" şeklinde ve de fiilin meçhul siygasıyla gelmesinde de birçok incelikler bulunmaktadır. Fiil bu şekliyle, sanki ortada birisi var ve de bir başkasının başına, altından kalkamayacağı bir felaket, acı getirip onu tamamen perişan edip yere yıkmak için fırsat kolluyor izlenimi vermektedir. Cümle diğer şekliyle ise, başa gelecek felaket, tamamen tesadüfe ve şartlara bırakılmış, kendiliğinden olan bir durummuş anlamı çağrıştırmaktadır. Bu durumda gelecek felaket büyük de olabilir küçük de. Çünkü felaketler ve musibetler derece derecedir.

Hâlbuki "أَنْ تَفْعَلَ بِهَا فَاقْرَءُ" tercihi, siyaka son derece uygundur. Çünkü onun üslubu, tesadüfe ve rastlantıya yer bırakmamaktadır. Her şeyin bir takdir ve ölçü içinde gerçekleştiği gerçeğini vurgulamaktadır⁹².

Ayrıca Cenabı Hak ayetteki fiili, "أَنْ تَفْعَلَ بِهَا" formunda, kendi zatına isnat etmemiş ve böylesine dehşetli ve beklenen felaketi ve şerri kendine nispet etmek istememiştir. Bu, benzer birçok ayette görüldüğü şekliyle Kur'ân'ın genel bir üslubudur. Nitekim Yüce Allah, "Bilmiyoruz bununla yeryüzündekilere kötülük mü yapılmak istendi, yoksa Rableri onları doğruya iletmeyi mi diledi"⁹³ ve "Biz insana nimet verdiğimiz zaman, Allah'ı anmaktan yüz çevirip uzaklaşır. Ona fenalık dokununca da ümitsizliğe kapılır"⁹⁴ ayetlerinde de görüldüğü üzere, hayır ve şer Allah'tan ve O'nun yaratmasıyla olmasına rağmen iyiliği ve hayrı kendine nispet ederken kötülüğü ve şerri çoğunlukla Yüce zatına nispet etmemektedir. Bu Allah'ın rahmetinin büyüklüğüne ve enginliğine dikkat çekmek içindir. Nitekim adaletin herkesi kapsadığına ve sünnetullahı uygulamasına vurguda bulunduğu her şeyi kendi zatına nispet etmektedir.

⁹¹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 203.

⁹² Fâdîl Salih, *Lemesâtü'n Beyâniyyeh*, s. 220-221.

⁹³ Cîn, 72 / 10.

⁹⁴ İsrâ, 17 / 83.

XXI- Siyakin "Yakîn/Kesin Bilme" Olmasına Rağmen 25. Ayette "تُظُنُّ/Zan" Fiilinin Kullanılmasının Hikmeti

"تُظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقْرَءُ" /Zira hep başlarına dehşet bir felaketin geleceği korkusu ve endişesi içinde kıvrırır dururlar" (75/25) ayetinin bağlamı/makamı ilim ve yakîn bağlamı olmasına rağmen –ki bazı müfessirler buradan hareketle "ilim ve yakîn" anlamı vermişlerdir⁹⁵– ayette "تُظُنُّ /zan" fiilinin kullanılması, Sure'nin havasına ve siyaka son derece uygundur. Zira "zan" fiili, tövbenin geciktirilmesi, peşin olan dünyanın tercihi, fısku fücuru öncelemek gibi davranışlara fazlaca uygun düşmektedir. Çünkü bunları yaparken insan, hayatını hep zan üzerine bina etmiştir. O zannetmişti ki hiç ölmeyecek, ebedi yaşayacak. Bu yüzden de tövbe, günahattan isyandan vazgeçmeyi, arzularına dizgin vurmaya hep ötelemiş durmuştur. Ve bu zan kıyamete kadar sürmüştür. Kıyamet günü gelip çattığında da bu zan onun yakasını bir türlü bırakmamıştır. Şimdi de belini bükecek olan büyük felaketin ne zaman başına geleceğini bilememektedir. Hala zan ve boş beklenti içindedir, kesin bilgi ve ileriye görmekten tamamen uzaktır. Sadece yaşadığı anı bilmektedir. Sonrası, onun için tamamen tahmin ve zandan ibarettir. Aynen dünyada heva ve hevesini önceleyip, dünyayı tercih edip "Hani ne zamanmış kıyamet?" (75/6) dediği gibi.

Ayette "zan" fiilinin tercihinin, olağanüstü ince bir sanat icrası olduğu ortadadır. Bu tercih aynı zamanda, ileriye değil sadece içinde olduğu anı yakinen bilebilen, böylece iyilik yapıp ahirete hazırlanma fırsatını kaçıran ve kötü sonla yüz yüze gelince de Allah'a karşı yaptıklarına pişman olup kendini kınayan nefsi-levvâmeye de uygun düşmektedir.

Ayette "zan" fiilinin anlama kattığı bir başka incelik de şudur: Başa ne gibi ve ne ölçüde büyük bir felaketin geleceğini kestirememek başlı başına bir felakettir ve bazen felaketin kendisinden daha büyük acı verir. İnsan, endişe ve korku içinde beklemenin acısı içinde kıvrırır durur. Zira bir şeyin korkusu kendisinden daha büyük işkencedir. Hâlbuki başına neyin geleceğinden emin olan insan, kendini ona hazırlamaya, korunma çareleri bulmaya çalışır⁹⁶.

⁹⁵ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 203; Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, III, 427; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, X, 351.

⁹⁶ Bkz. Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 219-220. 23. ayeti "Rablerini temaşa edip" anlamına değil de "Rablerinin nimetlerine ve lütuflarına kavuşma umuduyla" şeklinde

Rûhu'l-Meânî'de bu hususta şu ifade yer almaktadır: "Ayette "zan" fiili getirilmesinin sebebi, onlar her ne kadar çok büyük bir felakete karşı karşıya olsalar da, her an daha kötüsüyle karşılaşma endişesini yaşamaktadırlar. Zira başına ne geleceğinin endişesi içinde kıvranan kimsenin durumu, başına gelecekleri bilen ve kendini ona hazırlamaya çalışan kimsenininkinden çok daha vahimdir⁹⁷.

Râzî ise buradaki zannın alay için olduğu ve ayetin adeta "Onlar o halleri görüp müşahede ettiklerinde, içlerinde, kıyametin hak olduğuna dair nihayet bir zan(!) meydana gelir" demek istediği görüşündedir⁹⁸.

XXII- "كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ الشَّرَاقِي" İfadesindeki İncelik

26. ayetteki "كَلَّا/Hayır... Hayır..., vazgeçin bu işten, gözünüzü açın, aklınızı başınıza alın, ayağınızı denk alın!" ifadesi ile 20-21. Ayetlerde değinilen inançsız insanların "peşin, değersiz, gelip geçici dünya nimetlerini ebedî âleme ve nimetlerine tercih etme mantığı" reddedilmektedir. Buna göre sanki "Siz, ahirette inananların mutlu, inkârcıların ise acı sonlarını anladığınıza, ahiretin dünya ile kıyas edilemeyeceğini öğrendiğinize göre, dünyayı ahirete tercih etmekten vazgeçin ve başa geldiğinde dünyadan kopacağınız ve ebedi olarak ahirete intikal edeceğiniz önünüzdeki ölüm konusunda dikkatli olun" denilmek istenmiştir⁹⁹.

Yüce Allah, Sure'nin başında yemine konu olan kıyametin çarpıcı ve dehşetamiz sahnelerini, o gün evrende meydana gelecek olayları sunduktan ve orada nasıl bir durumla karşılaşacaklarını, başlarına nelerin geleceğini vurguladıktan sonra başka bir sahneyi ele almaktadır. Dinleyicilerin sanki elleri ile dokunabilecekleri biçimde somut olan bu sahne yeryüzünde her an tekrarlandığı için gücünü, ağırlığını ve belirginliğini herkese hissettiren bir olguyu gözler önüne sermektedir. Sahne ölüm

yorumlayanlar, 25. ayetteki "zan"nın, *mukabele sanatı* gereği getirildiği görüşündedirler. Dolayısıyla bu grup, hayır ve nimet beklentisinde olan önceki grubun tam aksine başlarına beklenmedik büyük bir felaketin geleceği beklentisi ve endişesi içinde olacaktırlar. (Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 250.)

⁹⁷ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 250.

⁹⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 203.

⁹⁹ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 203; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 192. Bazı müfessirler buradaki "كَلَّا"nın "gerçekten" anlamında olduğunu ve ayetin takdirinin, "can köprücük kemiğine dayandığında, gerçekten şöyle şöyle olur." şeklinde olduğunu söylemişlerdir. (Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 203.)

sahnesidir. Her canlının sonu olan ve hiçbir canlının ne kendi başından ne de başkalarının başından savamayacağı ölüm. Sıradan zavallıları yere serdiği gibi kolaylıkla zorbaları da yere seren, ezilenlere pençe attığı gibi şiddetle ezenlere de pençe atabilen ölüm. İnsanların karşısında hiçbir kurtuluş çaresi bulamadıkları, buna rağmen ezici gücüne karşı önlem almadıkları ölüm. Ayet bu can çekişme sahnesini, ölümden veya ölümün iyice yaklaşmasından kinaye olan¹⁰⁰ deyimsel bir ifadenin gücüyle somut biçimde okuyucuların gözleri önüne sermektedir. Sanki olay şu anda oluyormuş, can boğazdan çıkıyormuş gibi bir izlenim bırakmaktadır. Bu korku ve titreyiş halini, bir fotoğraf sadakatiyle aksettirmektedir¹⁰¹. Dolayısıyla sahnenin duygulara yönelik etkileyici gücü ve güçlü mesajı, içerdiği gerçeğin gücünün yanı sıra Kur'an'ın somut ve canlı üslubundan kaynaklanmaktadır.

Ruhun bedenden ayrıldığı o hali anlatan "Ey inkârcılar, artık aklınızı başınıza alın! Zira can boğaza dayandığında" (75/26) ayetinde "بَلَّغْتَ /dayandı" fiilinin faili olan zamir, "النَّفْسُ veya الروح/can" sözcüğüne râcidir ve bu sözcük, önceden geçmemiştir. Ancak anlamdan ve konudan anlaşılabilir nitelikte olduğu içindir ki hafız caiz görülmüştür¹⁰².

XXIII- "وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ" İfadesindeki İncelik

27. ayette geçen "رَاقٍ" sözcüğü, ismi faildir ve genelde iki anlama ihtimali vardır: "Şifa bulması için hastaya rukye yapmak/dua okumak" anlamındaki "رَقَى رَاقِي" fiilinden de türemiş olabilir. Nitekim "üfürükçü, afsuncu, muskacı, doktor, şifacı" anlamına gelen bu sözcükle, Kur'an'ın indiği dönemde "hekimlik ve sihir" kast edilmekteydi¹⁰³. "أَوْ تَرَقَى فِي السَّمَاءِ" /Yahut göğe yükselmedikçe¹⁰⁴ ayetinde olduğu gibi. "Yükselmek, yukarı çıkmak" anlamındaki "رَقَى رَاقِي" fiilinden de türemiş olabilir¹⁰⁵. Ayeti her iki anlamda yorumlayan müfessirler olmuştur. Birinci anlama göre ayetin yorumu, "Onu ölümden kim kurtaracak, onun ölümüne kim çare bulacak, onun ölüm hastalığını kim tedavi edecek?" veya "Onu kurtaracak

¹⁰⁰ Bkz. Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 351; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 108; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 356; Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, XV, 257.

¹⁰¹ Kutup, Seyyit, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, XV, 396-397.

¹⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 192; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 357.

¹⁰³ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 359.

¹⁰⁴ İsrâ, 17 / 93.

¹⁰⁵ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 204; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, XIX, 97.

yok mu?, Yok mu bu adamı tedavi edecek hekim, şifa verecek ilaç?, Yok mu ona yardım edecek?¹⁰⁶, Yetişin! imdat! adam ölüyor!" olur. "Bu kişinin canını alacak, bu sıkıntıdan kurtaracak kimse yok mu?" şeklinde yorumlamak da mümkündür. Ayetin bu yorumu, umutsuz hastalar ve aşırı yaşlılar için Türkçedeki "Allah çektirmese, Allah kurtarıverse" gibi umutsuzluk ve çaresizlik belirten ifadelerle karşılık gelmektedir¹⁰⁷.

Cümledeki istifhamın, *inkâr (olumsuzluk)* ifade ettiği ve bu ifadenin, böyle bir şeyin uzak bir ihtimal olduğunu, bundan ümit kesilmesi gerektiğini anlatmak için olduğu, yani "ölüme kim çare bulabilir, ölmek üzere olan kimseyi kim tedavi edip şifa verebilir, kurtarabilir ki?!" anlamına geldiği de söylenmiştir¹⁰⁸.

İkinci anlama göre ise ayetin yorumu, meleklerin birbirlerine "Onun ruhunu kabzedip kim Allah'ın huzuruna yükselecek, rahmet melekleri mi yoksa azap melekleri mi?" diye sormalarıdır. Başka bir ifadeyle bir kimse öldüğü zaman ahirette nereye gideceği kararı alınmaktadır. Yani eğer salih bir insan ise onu rahmet melekleri Allah'ın huzuruna götürecektir ve eğer kötü bir insan ise o zaman onun yanına kimse yaklaşmayacak ve azap melekleri onun ruhunu kabzedecektir¹⁰⁹.

"Kurtaracak kimse yok mu?" sözünü kimin söylediği de belirsizdir. Onlar, ölüm esnasında kendisine kurtuluş, şifa dileyen ailesi midir, yoksa ölüm esnasında hazır olan melekler midir? bilinmemektedir. Buradaki *hazif ve belirsizlik* havası, 26. ayetteki *hazif ve izmâr* (failin zamirle ifade edilmesiyle) ile çok güzel bir uyum arz etmektedir¹¹⁰.

"Kurtaracak kimse yok mu?" sözü, içinde bulunulan durumun çok vahim olduğunu anlatan bir ifadedir. Bu durumda sözün kim tarafından söylendiği çok önemli değildir. Zira o anda herkes aynı söze katılmakta, herkes hep bir ağızdan sanki o sözü tekrarlamaaktadır. Dolayısıyla fiilin meçhul siyayla gelmesi daha belâğî olmuştur. Ayrıca "مَنْ /kim" soru edatının "مَنْ /kurtaracak" gibi nekre/belirsiz isimden önce gelmesi, talep ve ihtiyacın, (imdat boyutunda) çok acil, zaruri olduğu veya umutların

¹⁰⁶ Bu durumda istifham, talep anlamına gelmektedir. (Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 204; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 351.)

¹⁰⁷ Yılmaz, Hakkı, "İşte Kur'an! Serisi Kıyamet Suresi" <http://www.tebyinulkuran.com/> (22.01.2010)

¹⁰⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 204; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 351.

¹⁰⁹ Bkz, Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XVI, 251; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 204; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 351; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 193.

¹¹⁰ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 221-222.

ihtiyacın, (imdat boyutunda) çok acil, zaruri olduğu veya umutların iyice kesilip insanların çaresizlik içinde kurtuluşun imkânsız olduğu kanaatine vardıkları anlamlarına gelmektedir¹¹¹.

“مَنْ رَأَى” ifadesi “sekte” ile okunur ki, bunda lafız ve mana itibarıyla iki incelik/nükte vardır.

a- Sekte yapılmadığı takdirde “ن” harfinin “ز”ya gunnesiz olarak idgam yapılması gerekip “مَنْ رَأَى” ayeti “مَرَأَى” gibi okunmuş, yani “çorbacı” denilmiş gibi olacağından sekte ile bu karışıklığın önüne geçilmiş olmaktadır.

b- Bu anın, nefesin kesildiği bir durma ve nefes almama anı olduğuna bir işaret ve uyarı olmaktadır¹¹².

XXIV- 28. Ayetteki “ظَنُّ/ Zan” İfadesinin İnceliği

Müfessirler “وَمَنْ أَتَى الْفِرَاقَ” /Ve can veren insanın hayata veda edeceği korkusu içine iyice düştüğünde” ayetindeki “ظَنُّ” maddesinin, “yakîn” anlamında olduğu görüşündedirler. Kesin inanma (yakîn), anlamının “ظَنُّ” fiiliyle ifade edilmesinin hikmetini ise şu şekilde açıklamak mümkündür:

Ölmekte olan insan, her ne kadar biraz sonra öleceğini, hayata kesinlikle veda edeceğini anlasa da ruhu bedende kaldığı sürece dünya hayatında kalma ümidi kendisine galip gelir.

Hayattan tamamen ümidini kesip ölümün kesin olduğunu kabul etmek istemez¹¹³. Buradaki “ظَنُّ”, 25. ayette olduğu gibi alay için yer almış bir ifade de olabilir. Buna göre adeta, “Onlar ölüm gerçeğiyle yüz yüze gelince, içlerinde, kıyametin hak olduğuna dair nihayet bir zan(!) meydana gelir” denilmek istenmiştir¹¹⁴.

XXV- “الثَّقَاتِ السَّائِقِ بِالسَّائِقِ” İfadesindeki İncelik

Sözlükte “halsizlikten iki ayağı da hareket ettirememek, iki bacağın birbirine yapışıp kalması, birbirine dolaşması” gibi anlamlara gelen bu

¹¹¹ Hamîdüddîn el-Ferâhî, “Tefsîru Sûreti'l-Kiyâme” [http://www.al-mawrid.org / pages / download_books.php](http://www.al-mawrid.org/pages/download_books.php) (25.01.2010).

¹¹² Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 5484.

¹¹³ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 203; Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, XV, 265.

¹¹⁴ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 205.

tabirin deyimsel anlamı hakkında birçok görüş bulunmaktadır¹¹⁵. Bu görüşlerin hepsi de, artık zan olmaktan çıkıp kesin gerçek olarak yaşanan ölümün farklı durumlarını anlatır niteliktedir. Dolayısıyla “Ve ölüm korkusuyla ayaklar birbirine dolaştığında, acılar sancılar birbirine karıştığında” (75/28) ayeti, can çekişen kimsenin son nefes savaşını ve yaşadığı koma halinin çırpıntılarını deyimsel bir ifadeyle çok çarpıcı bir üslupla anlatmaktadır.

Görüldüğü gibi hakikati tasdik edip, namaz kılıp salih amel işleyen insan için kanat olup yücelten ayaklar¹¹⁶, kişi bunları terk ettiğinde birbirine dolaşıp tökezlemektedir.

Ayet, “ayakların kefende birbirine dolaşması” gibi gerçek anlamında alındığında “ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَمُتًا / Sonra da iyi bir şey yapmış gibi, çalılımlı çalılımlı kendi dost ve yakınlarının yanına varırdı” (75/33) ayetiyle aralarında *mukabele sanatı* meydana gelmektedir¹¹⁷. Bir tarafta çalılımlı çalılımlı yürüyen ayaklar anlatılmakta. Buna mukabil aynı ayakların tenesir tahtasına yatırıldığında, kefene büründüğünde zayıflık ve güçsüzlükten birbirine dolaştığı vurgulanmaktadır.

XXVI- 30. Ayetteki İncelikler

26. ayetle başlayan sahne, hareket ediyormuşçasına ve konuşuyormuşçasına canlıdır. Her ayet bir başka hareketi somutlaştırmakta, her cümle, tabloya yeni bir çizgi katmaktadır. Böylece can çekişme anı ve onunla birlikte şaşkınlık, çaresizlik, çığlıklar ve acı gerçekle yüz yüze gelmişlik de somutlaşmaktadır. Daha sonra ise baştan savılması, geriye çevrilmesi söz konusu olmayan acı gerçek, kaçınılmaz son gelip çatmaktadır¹¹⁸. “إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ” / İşte o gün sevk edilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur (Ya Muhammed!)” (75/30)

¹¹⁵ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 193; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 110; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 205; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, XIX, 112-113; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhîr*, X, 352; İbn Manzûr, *Ebu'l-Fadl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem, Lisânu'l-Arab*, Beyrut, 1990, X, 168; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 253; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 359-360; Mahmud Sâfi, *el-Cedvel fi İ'râbi'l-Kur'an ve Sarfihî ve Beyânihî*, Beyrut 1995, XV, 177; Muhyiddin 'ed-Dervîş, *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânuh*, X, 307; Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, XV, 257.

¹¹⁶ “O'nun katına iyi sözler yükselir ve kabul görür. Onu da salih ameller yükseltir” (Fâtır, 35 / 10)

¹¹⁷ Hamîdüddîn el-Ferâhî, “Tefsîru Süreti'l-Kıyâme” http://www.al-mawrid.org / pages / download_books.php (25.01.2010).

¹¹⁸ Bkz. Kutup, Seyyit, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, XV, 397.

O gün o kişi yakalanır, başka birine değil, ancak Rabbine sevk edilir. Hesabı görülmek, cezası verilmek üzere zorla ve itile kakıla onun huzuruna götürülür. Ahireti bırakıp da peşin olan dünyayı sevenlerin dünyada varacakları son budur. Ahireti sevenlerin kurtuluş ve sevgiliye kavuşma neşesiyle gülümsedikleri bu an, aymazlık ve gaflet içinde dünya sevgisine sarılmış ruhlar için böyle elem verici bir ayrılık, sonsuz bir hicran, bitmez tükenmez bir sürgündür¹¹⁹.

“المَسَاقُ /Sevk edilecek yer” sözcüğünün seçimi de dikkat çekicidir. “سَاقٌ” fiilinin mimli mastarı olan sözcük, ayette ölüm ve hesaba götürülüşten mecaz olarak kullanılmıştır¹²⁰. Çünkü ayet, ölüm sırasında ruhun bedenden ayrılmasını ve huzura götürülmesini anlatmaktadır. Ölümlü cesedi kabre konur ve Rabbinin huzuruna götürülmek üzere yola çıkarılır. Kabir onun karar kılacağı (müstakar), ikamet edeceği yer değil sadece ziyaret edeceği yerdir. Nitekim “حَتَّىٰ زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ” /Daha çok dünyalık sahibi olma tutkusu, sizi kabirleri ziyaret edinceye (ölünceye, kabri boylayınca) kadar oyaladı¹²¹ ayetinde, ölümden bahsedilirken “kabirleri ziyaret edinceye kadar” buyrulmakta “yerleşinceye, kalıncaya kadar” buyrulmamaktadır.

“إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ” /O gün son durak sadece Rabbinin huzurudur (Ya Muhammed!) (75/12) ayeti, kıyamet gününden, insanların kabirlerinden kaldırılıp cennette veya cehennemde kalacakları yere (müstakar) götürüldükleri günden bahsetmektedir. Cenabı Hak cenneti müstakar olarak isimlendirmiştir. “/O gün, cennetlikler, kalınacak yerlerin en iyisinde, dinlenme yerlerinin en güzelinde bulunacaklardır”¹²² ayeti bunun delilidir. “وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا” /İnkâr edenler yığınlar halinde cehenneme sevk edilirler¹²³ ayeti cehennem de müstakar olduğunu ifade etmektedir. Zira götürülme/sevk edilme işi, müstakarra varıncaya kadar devam eder, oraya varınca son bulur. Cehennem de cennet gibi insanların varacakları son durak, zorunlu istikamettir ve bunların hepsi Allah’ın huzurunda gerçekleşecektir¹²⁴.

¹¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, VIII, 5485.

¹²⁰ İbn Âşûr, *Tefsîru’l-Tahrîr ve’l-Tenvîr*, XXIX, 360.

¹²¹ Tekâsür, 102 / 2.

¹²² Furkân, 24 / 25.

¹²³ Zümer, 39 / 71.

¹²⁴ Fâdîl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 223-224.

Ayetin anlamının, "Bunların sevki, Allah'a aittir, O'nun işidir, O'na havale edilmiştir" olduğunu söyleyenler de vardır¹²⁵.

29. ayetteki "المَسْأَقُ" ile 30. ayetteki "المَسْأَقُ" sözcükleri arasında, 4. ayetteki "بَيِّنَاتُهُ" ile 19. ayetteki "بَيِّنَاتُهُ" sözcükleri arasında olduğu gibi *cinâs-ı nakıs sanatı* vardır¹²⁶ ve Sure'ye bedii bir estetik katmaktadır.

12. ayette "إِلَى رَبِّكَ" denilerek, *iltifat* amaçlı gaipten muhataba dönülmüştür. 30. ayette ise "إِلَى رَبِّكَ" denilerek, öncesinde geçen "(Ey inkârcılar!) Gerçek şu ki, siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz, bu yüzden öteki dünyayı hiç düşünmüyorsunuz!" (75/20-21) ayetlerindeki genele hitaptan, özele hitaba dönülmüş ve ifadede çeşitlilik/tefennün ve muhatabı taltif, tazim ve dikkatinin canlı tutulması amaçlı bir *iltifat sanatı* yapılmıştır¹²⁷.

12. ve 30. ayetlerde tüm insanlık Hz. Peygamber'in şahsında muhatap alınarak¹²⁸ "إِلَى رَبِّكَ" denilmesi, ayetlerin öncesinde anlatılan hususları Peygamberimizden başka hakkıyla anlayacak ve takdir edecek kimsenin olmadığına işaret etmektedir¹²⁹.

XXVII- 31-32. Ayetlerdeki İncelik

31-32 Ayetlerdeki "صَنَّكَ، كَتَبَ" sözcükleri arasında, 13. ayette "قَدَّمَ، أَخْرَجَ" sözcükleri arasında olduğu gibi Sure'ye farklı bir bedii güzellik katan *tezat (tîbâk-ı selb) sanatı* vardır¹³⁰.

XXVIII- 34. Ayetteki İncelik

"أُولَى لَكَ" /Yazık sana yazık!" (75/34) ayetindeki "أُولَى لَكَ" tabiri, Arap dilinde, sakındırmak, tehdit etmek, azarlamak, korkutmak, alay etmek, dalga geçmek veya birisinin başına hoşlanmadığı bir şey, bela, felaket, musibet, kötülük gelmesi için dua etmek (beddua)" maksadıyla kullanılan deyimsel bir ifadedir. "Yazıklar olsun, yuh olsun sana! Allah belanı versin, Allah seni kahretsin!, görürsün sen görürsün vb." anlamlarıyla

¹²⁵ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 205.

¹²⁶ Muhammed Hüseyin, *el-İ'câzü'l-Belâğî fî'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 379.

¹²⁷ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 360.

¹²⁸ Bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII, 5479-5485.

¹²⁹ Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 110.

¹³⁰ Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, XV, 240-257; Muhammed Hüseyin, *el-İ'câzü'l-Belâğî fî'l-Kur'âni'l-Kerim*, s. 378.

ra gelmektedir. Yakınlık anlamındaki “ولِي” kökünden türetilmiş ismi tafdil siygasındadır ve helakin çok yaklaştığını ifade etmektedir¹³¹.

Rûhu'l-Meânî'de, “أولى لك فأولى”nın “قرب” anlamındaki “ولِي”den türediğini ve aslı ismi tafdil olan bu sözcüğün daha sonra beddua olarak kullanımının yaygınlaştığını ifade edilmektedir. Anlamı, “Allah sana en yakın belayı, felaketi versin, en yakın zamanda senin belanı versin, seni kahretsin, yakında belanı bulacaksın”¹³². Asmaî'ye göre deyim, “başına bela, felaket gelmesi çok yakın” demektir. “Felaket üstüne felaket yaşayasın; bela üstüne belaya, tekrar tekrar belaya, beladan belaya, azap üstüne azaba uğrayasın; başın beladan kurtulmasın; beladan sıkıntıdan gözünü açamayasın; uğradığın bela ve sıkıntılardan arkanı kesilmesin” anlamında isim fiil olduğu da söylenmiştir¹³³. “Sana bela gerek, belalı; belalı, helaki hak ettin sen hak ettin; bu beddua senin aleyhine defalarca tekrarlınsın dursun; bu beddua, azap, helak kesintisiz, ebedi olarak senin hakkında devam edip tekrarlınsın sen buna layıksın; bu tutum ancak sana yaraşır, evet bu tutum ancak sana yaraşır”¹³⁴ anlamlarına da gelmektedir.

“Sana” anlamındaki “لك” lafzının başındaki “ل/âm” ise ya zait olup tekit amaçlı getirilmiştir yahut tahsis maksadı ile getirilmiştir. “Başkasından çok sana; başkasına değil sana” anlamı vermektedir¹³⁵. Ayetteki “azap üstüne azap, bela üstüne bela” anlamını ikinci “فأولى” ifadesi vermektedir. “لك” ifadesindeki “ل/âm”la yapılan tekidin ardından “فأولى” ifadesiyle “أولى لك” ifadesi tekrar edilerek başka bir tekit yapılması, onun bu bela ve azabı geçici olarak değil ebedi olarak hak ettiğine işaret etmektedir¹³⁶.

34. ayette gaipten muhataba geçilerek *iltifat sanatı* yapılmıştır. Bu da tehdit ve azarlama konusunda üslubu daha da sertleştiren bir husus-

¹³¹ Bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 206; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 193; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, XIX, 112-114-115; Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 113; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 363.

¹³² Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 255.

¹³³ Bkz. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 255; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 425.

¹³⁴ Bkz. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XV, 411-412; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 425; Kutup, Seyyit, *Fi Zilâli'l-Kur'ân*, XV, 398; Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'ân*, VI, 497-498; Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, XV, 258; Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 182.

¹³⁵ Bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 113; Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrü'l-Münîr*, XV, 258.

¹³⁶ Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 113.

tur¹³⁷. Zira bedduayı ve azarlamayı kişinin bizzat yüzüne, ona hitaben yapmak, fazlasıyla etkili bir yöntemdir¹³⁸. Dolayısıyla "أولى له فأولى" denmiş olsaydı bu derece sert ve etkili olmazdı.

Sure'de iltifat ve fâsılların, soru ve şiddet sahnelerinin bu denli çok olması, hitap ve uyarının sertliğine işaret etmektedir. Zira muhataba kızgın birisi, öfkesinin etkisiyle dura dura, fâsılları çoğaltarak ve şahıs zamirlerini değiştirerek konuşur. Üslup değişikliği yapar, tevbih/azarlama ifade eden soruları ardı ardına sıralar, ifşaatlarda bulunarak onu rezil etmeye çalışır. Sözlerini kızgınlık, tehdit, hakaret dolu ifadelerle bitirir¹³⁹.

XXIX- "أولى لك فأولى ثم أولى لك فأولى" Ayet Tekrarları Arasındaki "ثم" /Sümme"nin İncelikleri

"Sonra, sonradan"¹⁴⁰ anlamlarındaki "ثم" edatı, bir atıf harfi (bağlaç) olup tertip (sıralama, diziliş) ve terâhî (arada zaman fasılası, mühlet bulunduğunu) ifade eder¹⁴¹. 34. ve 35. ayetlerin arası "ثم" ile ayrılmıştır. Bunun birçok hikmeti vardır:

a- "ثم", sadece zaman olarak tertip/sıralama ve terâhî ifade etmez. Bazen de zaman olarak öncelik, sonralık (tertip) ve aralık (terâhî) hiç dikkate alınmadan, olayın oluş sırasını değil haber veriliş sırasını bildirir¹⁴².

Bu durumda "ثم", matufla matufun aleyh (üzerine atıf yapılan) arasındaki ayrılığı (bu'd) ve derece farklılığını (tebâyün) ifade eder¹⁴³. "أعجبني ما صنعته اليوم، ثم ما صنعته أمس أعجب" /Bugün yaptığın şey hoşuma gitti, sonra (şunu söyleyeyim ki) dün yaptığın daha güzeldi"¹⁴⁴ ifadesinde olduğu gibi. Benzeri durum, "Fakat o, zor sınavı başaramadı. Zor sınavın

¹³⁷ Bkz. Talib Muhammed İsmail el-Zevbeî, *Min Esâlibi't-Ta'bîri'l-Kur'ânî*, Beyrut 1996, s. 101; Vehbe Zuhaylî, *Tefsîrû'l-Münîr*, XV, 258; Muhammed Hüseyin, *el-İ'câzû'l-Belağî fi'l-Kur'ânî'l-Kerim*, s. 379.

¹³⁸ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 363.

¹³⁹ Hamîdüddîn el-Ferâhî, "Tefsîru Sûreti'l-Kıyâme" [http://www.al-mawrid.org / pages / download_books.php](http://www.al-mawrid.org/pages/download_books.php) (25.01.2010).

¹⁴⁰ "Sümme", "daha sonra, epey sonra, da, dahi, bunun üzerine, bununla beraber, yine, gene, bir de, ve bir kez daha" anlamlarına da gelmektedir. (Bkz. Çelen, Mehmet, *Arapça'da Edatlar*, s. 84.)

¹⁴¹ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 124; Zerkeşi, *el-Burhân*, IV, 234; Suyûtî, *el-İtkân*, I, 508.

¹⁴² İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 126; Zerkeşi, *el-Burhân*, IV, 234.

¹⁴³ Bkz. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 126; Zerkeşi, *el-Burhân*, IV, 234-236; Çelen, Mehmet, *Arapça'da Edatlar*, s. 85.

¹⁴⁴ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 126.

gibi. Benzeri durum, "Fakat o, zor sınavı başaramadı. Zor sınavın ne olduğunu bilir misin? Zor sınav: bir köleyi, bir esiri hürriyetine kavuşturmak! Yahut kıtlığın hüküm sürdüğü bir dönemde akrabadan olan yetimi öksüzü yahut açıkta kalmış fakiri doyurmaktır"¹⁴⁵ ayetlerinden sonra gelen "تَوَّاصُوا بِالصَّبْرِ وَتَوَّاصُوا بِالْمَرْحَمَةِ" /Sonra da iman edip de sabrı tavsiye eden ve merhamet tavsiye edenlerden olmaktır"¹⁴⁶ ayetinde de söz konusudur. Buradaki "ثمّ" /sonra da", önceki ayette geçen köle azat etmek ve yemek yedirmekle bu ayette geçen iman etme arasındaki derece farkını ortaya koymak için getirilmiştir¹⁴⁷.

Dolayısıyla "ثمّ" ile yapılan atıflarda, giderek artan bir derece söz konusudur. Başka bir ifadeyle "ثمّ" den sonra gelen kısım, derece ve şiddet olarak öncekinden daha yüksek ve fazladır¹⁴⁸. Nitekim "ثمّ" ile birbirine atfedilen 34. ve 35. ayetlerde ikinci tehdit, birincisinden daha güçlü ve vurguludur¹⁴⁹.

Buradaki tekrarın, tehdit ve korkutma hususunda mübalağa anlamı taşıdığı da söylenmiştir¹⁵⁰.

b- "ثمّ", ifadeyi tekit etmek, pekiştirmek için getirilir. Başına geldiği ifadenin anlamına kesinlik verir¹⁵¹. Zira tekit cümlesiyle, tekit edilen cümle arasına "وَاللَّهُ ثُمَّ وَاللَّهُ" örneğinde olduğu gibi bazen "ثمّ" getirilir. Nitekim birçok müfessir "أولى لك فأولى" tekrarının tekit için olduğunu ifade etmiştir¹⁵².

c- Buradaki "ثمّ", zamanda terâhî ifade etmesi için de getirilmiş olabilir. Çünkü inkârcılar için biri kabirde diğeri de ahirette olmak üzere iki büyük azap vardır. Kabir ve kıyamet arasında da çok uzun bir zaman dilimi bulunmaktadır. Bu, bir ayette şöyle anlatılmaktadır: "Onlar sabah

¹⁴⁵ Beled, 90 / 11-16.

¹⁴⁶ Beled, 90 / 17.

¹⁴⁷ Zerkeşi, *el-Burhân*, IV, 235.

¹⁴⁸ Derece derece yükselmeyi, ilerlemeyi ve pekiştirmeyi anlatır, başına geldiği kelimele-
rin anlamına kesinlik verir. "كَلَّا سَوَفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَوَفَ تَعْلَمُونَ" / Hayır, bileceksiniz; yine,
hayır, bileceksiniz." (Bkz. İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 126; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr
ve't-Tenvîr*, XXIX, 364; Çelen, Mehmet, *Arapça'da Edatlar*, s. 85.)

¹⁴⁹ Fâdil Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 232.

¹⁵⁰ Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhîl*, X, 353.

¹⁵¹ Bkz. Suyûtî, *el-İtkân*, I, 508; Zerkeşi, *el-Burhân*, IV, 236; Çelen, Mehmet, *Arapça'da Edatlar*, s. 85.

¹⁵² Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 255; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 425; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr
ve't-Tenvîr*, XXIX, 363.

akşam o ateşe sokulurlar. Kıyametin koptuğu gün de: Firavun ailesini azabın en çetinine sokun! denilir.”¹⁵³ Yani kabirde sabah akşam ateşle azap olunacaklar ve kıyametteki azapları daha çetin olacak demektir. Dolayısıyla birinci tehdit kabirdeki, ikinci tehdit ise kıyametteki azaba dairdir.

Buna göre 34. ve 35. ayetlerdeki “⁴م” , azaplar arasındaki terâhîyi, azap ve tehditte giderek artan derece farkını belirtmek için getirilmiştir. Bu ise işlenen suçun büyüklüğüne ve yapılan tekidî/vurguyu hak ettiğine işaret etmektedir.¹⁵⁴ Aynı durum, birinci bilgi ölüm anında, ölüm meleği görülünce, ikincisi ise kabirde gerçekleşecek olmak üzere “⁴كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ /Doğrusu, bir gün gelecek yanlış yaptığınızı fark edeceksiniz. Evet, ne büyük bir yanlış yaptığınızı elbette anlayacaksınız”¹⁵⁵ ayetinde de söz konusudur.

İbn Kayyım, tefsirinde bu ayetle ilgili olarak şunları söylemektedir: “Bu ayetteki “⁴م” , “⁴كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ” /Elbette ve elbette bir gün gelecek anlayacaklar”¹⁵⁶ ayetinde olduğu gibi, bilginin meydana geleceği konusunda kesinlik ifade ettiği belirtilmektedir. Bazı müfessirler ise, “⁴م” nin tekit ifade etmediği, birinci bilginin ölüm meleğini görünce, ikincisinin de kabirde gerçekleşeceğini ifade ettiği görüşündedirler. Birinci görüş, birçok açıdan isabetli bir görüş olarak gözükmektedir:

a- Cümle veya sözcüklerde asıl olan, mümkün olduğunca yeni ve farklı bir anlam ifade etmesidir. Yukarıdaki ifadeler, fesahatı bozmadan ve anlama zarar vermeden yeni bir anlama müsaittir.

b- İki bilgi arasına “⁴م” getirilmiştir ve “⁴م” , iki bilgi derecesi arasında zaman ve giderek artan derece farkı olduğunu göstermektedir.¹⁵⁷

XXX- “⁴م” İfadesindeki İncelik

“⁴م” ⁴كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ /Ne o, yoksa inkârcı insan başıboş bırakılacağı ve dilediği gibi hareket edebileceğini mi sanıyor?” (75/36) ayeti, “insan tıpkı bir yularsız deve gibi kendini sahipsiz ve başıboş zannetmemelidir, bu zan ona yaraşmaz, bundan vazgeçmelidir” anlamındadır.

¹⁵³ Mü'min, 40 / 46.

¹⁵⁴ Bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 113; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 363.

¹⁵⁵ Tekâsür, 102 / 3-4.

¹⁵⁶ Nebe, 78 / 4-5.

¹⁵⁷ İbn Kayyım el-Cevziyye, *et-Tefsîru'l-Kayyım*, Beyrut, ty., s. 515-516.

Zira Arap dilinde “إِبْلَ سُدَى” ağzına ne gelirse yiyen, çobansız otlayan, başıboş gezen istediği yerden istediğini yiyen ve kimsenin etinden, sütünden ve gücünden istifade etmediği yularsız deve demektir¹⁵⁸. “أَنْ يُتْرَكَ سُدَى” tabiri ise, “başıboş, manasız bir varlık olup bu dünyada yükümlü tutulmamak, herhangi bir vazife emredilmemek, yasak konulmamak ve ahirette yaptıkları için hesap vermesi gerekmemek” anlamından kinaye olan¹⁵⁹ bir deyimdir.

Ayet, inkârcılara, Yüce Allah’ın insanları boş yere, anlamsız, gayesiz yaratmadığı ve onları hayvanlar gibi sorumluluk yüklemekten sonra da hesaba çekmeden, salih mücrim olarak ayırmadan başıboş bırakmadığı¹⁶⁰ gerçeğini, hayatın içinden seçilmiş güçlü bir deyimsel bir anlatımla ifade etmiştir.

XXXI- “فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى” Ayetindeki İncelik

“فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى” /Sonra da o(meni)den iki çifti: Erkeği ve dişiye vücuda getirdi.” (75/39) ayetinde yer alan “مِنْهُ” ifadesindeki “ه” zamiri, öncesinde geçen “مَنْي” sözcüğünün yerine kullanılmıştır. “Erkeğin o menisinden iki çifti: Erkeği ve dişiye var etti” anlamına gelmektedir. Bu da bebeğin cinsiyetinin belirlenmesinde kadının suyunun değil erkeğin suyunun etkin rol oynadığını işaret etmektedir¹⁶¹.

Yüce Allah, buradaki zamiri “مَنْي”nin yerine kullanmıştır. “عَلَقَةٌ”nın yerine kullanmış olsaydı, “مِنْهَا” şeklinde, zamiri müennes olarak ifade ederdi. “Nutfe” “meni”den bir damla olmasına rağmen “نُطْفَةٌ”nin yerine de kullanmamıştır ki, müennes isim olan “عَلَقَةٌ”yla karışmasın. Çünkü “عَلَقَةٌ”nın bebeğin cinsiyetini belirlemede hiçbir tesiri yoktur. Bu da bize göstermektedir ki, ayette belâğî i’câzın yanı sıra müthiş bir ilmî i’câz örneği sergilenmektedir¹⁶².

¹⁵⁸ Bkz. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 256; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, XIX, 119; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 425.

¹⁵⁹ Bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürrer*, XXI, 115; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 364-366.

¹⁶⁰ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 366. Ayetin, “Ne o, yoksa inkarcı insan kabirde ölü olarak terk edilip tekrar diriltilemeyeceğini mi soruyor?” anlamında olduğu da söylenmiştir. (Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 425-426.)

¹⁶¹ Bkz. Ateş, Süleyman, *Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, X, 184.

¹⁶² Bkz. <http://www.kurannucizeleri.com> / bilimsel_mucizeleri_57.html (10.05.2009); Mahmud b. Abdurrauf, *Fî Mesîrati'l-İ'câzi'l-İlmî fi'l-Kur'ân*, s. 214-218.

XXXII-40. Ayetteki İncelikler

Cenabı Hak Sure'nin başında, kesin ve vurgulu (takrîfî) bir üslupla, inkâr edenlere cevap niteliğinde yeniden dirilmenin (ba's) ve hesaba çekilmenin (nüşur) mümkün olduğundan bahsetmişti. Surenin sonlarında ise, tekrar dirilme (neş'etül âhire) olayına ilk yaratılışı (neş'etül ûlâ) delil, kanıt olarak takdim etmiştir. Ve Sure'ye "النَّيْسَ ذَلِكَ يَقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يُخَيِّبَ الْمُؤْتَىٰ" /Öyleyse, bütün bunları yapan Allah, ölüleri tekrar diriltmeye kadir olmaz mı?! Tabii ki kadir olur." (75/40) ayetiyle son vermiştir.

Cenabı Hakk'ın kudret sıfatı son ayette takrir üslubuyla "النَّيْسَ ذَلِكَ يَقَادِرُ" şeklinde sunulmuşken, Sure'nin başlarında "بَلَىٰ قَادِرِينَ" şeklinde ispat üslubuyla sunulmuştur. Bunun hikmeti şudur: Her ne kadar bütün işler Allah'a nispetle aynı kolaylıkta olsa da, insan mantığına göre ölülerin diriltilmesi, parmakların eski haline getirilmesine kıyasla daha zor bir iştir. Bundan dolayıdır ki, ölülerin diriltilmesinin anlatıldığı ayette, olayın önemli olduğunu gösteren istifham-ı takrirî üslubu kullanılmış ve "قَادِرٍ" kelimesi, "ب/بâ" harfiyle tekit edilmiştir. Bunun yanında parmakların yeniden düzenlenmesiyle ilgili ayette "بَلَىٰ قَادِرِينَ" denilerek, fiil ve sâhibul hâl "نَجْمَتْهَا", hazfedilmiş ve sadece hâlin zikredilmesiyle yetinilmiştir. Birincisinde cümle tam ve tekitli olarak getirilmişken, ikincisinde cümle olabildiğince eksiltilmiş ve bütün tekitlerden soyutlanmıştır. Bütün bunlar, iki bağlamın bir birinden farklı olduğunun bir göstergesidir¹⁶³.

XXXIII-40. Ayette "النَّيْسَ"nin Haberindeki "ب/بâ"nın İncelikleri

Müfessir ve nahivcilerin çoğunluğuna göre, istifham "hemze"si, "النَّيْسَ ذَلِكَ يَقَادِرُ" (75/40) örneğinde olduğu gibi nefyin/olumsuz ifadenin başına geldiğinde takrir/onaylatma ifade eder. Habere dâhil olan "ب/بâ" harfi ise, zaittir ve olumsuzluğu/nefyi tekit etmek/pekiştirmek için getirilmiştir. Buna göre "النَّيْسَ ذَلِكَ يَقَادِرُ" ifadesiyle "النَّيْسَ ذَلِكَ قَادِرًا" ifadesi, hemen hemen aynı anlama gelmektedir¹⁶⁴.

Hâlbuki olumsuz cümlelerin başına dâhil olan "l/hemze", takrir anlamını ancak, nefyedilen veya nefiy hükmünde olan yapıların haberinin başına "ب/بâ" geldiğinde ifade edebilir. Başka bir ifadeyle takrir anlamını, menfi cümlelerin başına gelen "hemze" değil, haberin başına dâhil olan

¹⁶³ Fâdil Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 236-237.

¹⁶⁴ Bkz. Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XVI, 255; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, s. 12, 112-117; Zerkeşî, *el-Burhân*, II, 438-439.

“bâ/bâ” vermektedir. Bunun açıklaması şöyledir: Haberin başında “bâ/bâ”nın olmadığı, örneğin, “النَّسْ زَيْدٌ قَائِمًا” ifadesi, “Zeyd ayakta değil mi?” şeklinde “kıyamı/ayağa kalkmayı” nefyetme/olumsuzlama anlamına da gelebilir, “Zeyt ayakta olmaz mı?! (Tabii ki ayakta)” şeklinde kıyamı ispat/olumlama anlamına da gelebilir. Cümledeki istifham ise, *tenbih*/uyarı, *tezkir*/hatırlatma, *taaccüp*/şaşkınlık, *tevbih*/kınama vb. anlamlar için kullanılmış olabilir.

Haberin başına “bâ/bâ”nın geldiği “النَّسْ زَيْدٌ بِقَائِمٍ” ifadesi ise, “Zeyt ayakta olmaz mı?! (Tabii ki ayakta)” kıyamın olumlanması gibi tek bir anlama gelmektedir. Cümledeki istifham bu durumda, takrir ifade eder. Başka bir ifadeyle, haberin başına gelen “bâ/bâ” olumsuzluğu pekiştirmez aksine, ortadan kaldırır ve olumluluğu pekiştirir. Aşağıdaki ayetlerin en güzel örnekleridir: “النَّسْ أَلَلَهُ بِالشُّكْرِينَ /Allah kimin şükrettiğini bilmez olur mu?! (Tabii ki bilir.)”¹⁶⁵ “النَّسْ أَلَلَهُ بِكَافٍ عِنْدَهُ” /Allah koruyucu kolayıcı olarak kuluna yetmez olur mu?! (Tabii ki yeter)”¹⁶⁶.

Dikkat edilirse her iki ayette de olumsuzluk tamamen kaldırılmış, cümle kesin bir şekilde olumluluk kazanmış ve bu olumluluk iyice pekiştirilmiştir. Cümledeki olumluluk/ispat anlamını, “النَّسْ”nin başındaki “/hemze”; takrir anlamını ise, haberin başındaki “bâ/bâ” vermiştir. Dolayısıyla haberin başındaki “bâ/bâ”, birilerinin zaittir deyip geçtiği gibi anlamsız, etkisiz bir harf değildir. Bütün bunları, Kur’ân’ın eşsiz belâğî i’câzi net bir şekilde ortaya koymaktadır. Buradan anlıyoruz ki, “النَّسْ ذَلِكَ” ifadesi, tek bir anlama gelmektedir. O da Cenabı Hakk’ın ölüleri diriltmeye kadir olduğunun ispatı, inkârcı ve münkirlerin ikrar ve itirafa sevk edilmeleridir¹⁶⁷.

Sure’nin her noktasında kendisini açıkça hissettiren birçok motif bulunmaktadır. Bunların en önemlileri, kıyamet, nefs-i levvâme, acelecilik, gecikme ve izdivaç/ikili sistemdir.

Sure’nin üzerine bina edildiğini söyleyebileceğimiz nefs-i levvâme ve kıyamet motiflerini “*Tenâsübü’l-Kur’ân İlmi Açısından Kıyamet Sure-*

¹⁶⁵ Er’âm, 6 / 53.

¹⁶⁶ Zümer, 39 / 36.

¹⁶⁷ Refah, “Min Esrârî’l-İ’câzi’l-Lügavî ve’l-Beyânî fi Sûreti’l-Kıyâme”
http://www.55a.net/firas/arabic/?page=show_det&id=1309&select_page=9 (12.08.2009).

si'nin İncelenmesi" isimli makalemizde¹⁶⁸ bütün yönleriyle izah etmeye çalıştık. çalışmamızın bundan sonraki kısmında da Sure'ye adeta damgasını vuran ve belâğî inceliklerle dolu acelecilik ve izdivaç motiflerini açıklamaya çalışacağız.

XXXIV- Sure'de Acelecilik İfade Eden Bağlamlar

5. Ayet

“بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ” /Gel gör ki inkârcı insan, isyana devam etmek ister ...” (75/5) ayeti, özellikle nefs-i levvâmenin “acelecilik, peşincilik” gibi pişman olmasına ve kendisini kınamasına sebep olacak özelliklerine dikkat çekmektedir. Zira ayette anlatılmak istenen, acil/peşin olan dünya lezzetlerini tercih eden, önceleyen insanın isyanda acele edip tövbeyi ötediği, tövbeye bir türlü yanaşmadığı ve ölümle yüz yüze gelinceye kadar isyana devam edip nefsi arzularının peşinde koştuğu, hevasına esir olup tulü emele kapıldığı ve sonunda kendini kınamaktan, suçlamaktan kurtulamadığıdır¹⁶⁹.

Ayet, isyana devam etme arzusunun acil/peşin olan dünya lezzetlerini tercihten, başka bir ifadeyle peşincilikten kaynaklandığına işaret etmektedir. Dolayısıyla acelecilik bağlamında değerlendirilmesi gereken bir ayettir.

16. Ayet

“لَا تُحْرِكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُجْعَلَ بِهِ” /((Cebraîl Kur'ân'ı daha bitirmeden) bir an önce ezberleme düşüncesiyle onu tekrar etmeye çalışma” (75/16) ayetinde geçen “لَا تُجْعَلَ بِهِ” /bir an önce ezberleyip unutmamak düşüncesiyle” ifadesi, Sure'nin geneline hâkim olan aceleciliği yansıtmaktadır.

20. ve 21. Ayetler

“كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذُرُونَ الْآخِرَةَ” /Ey inkârcılar! Gerçek şu ki, siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz, bu yüzden öteki dünyayı hiç düşünmüyorsunuz!” (75/20-21) ayetleri, genel olarak insanın, aceleci davranıp peşin olan lezzeti ahirete tercih etmesi anlatmakta ve onun aceleci doğasına vurgu yapılmaktadır. Zira hitabın genele olması ve fiilin teced-

¹⁶⁸ Koçak, Süleyman, “Tenâsübü'l-Kur'ân İlmi Açısından Kıyamet Suresi'nin İncelenmesi” C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: XIII, Sayı: 2, Sivas 2009, s. 331-369.

¹⁶⁹ Bkz. Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 238; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 418.

düt ve istimrar/süreklilik ifade eden muzari formunda olması, bu özelliğin onun tabiatında ve yaratılışında var olduğu anlamını vermektedir¹⁷⁰. Dolayısıyla ayetler, Sure'de var olan aceleciliğin somut örnekleri niteliğindedir.

Ayrıca ayette "تَدْرُونَ" değil de "تَدْرُونَ" fiilinin tercih edilmesi ve fiilin, aslının "تَدْرُونَ" olmasına rağmen kural dışı olarak "fael fiili"nin hazfıyla "تَدْرُونَ" şeklinde okunması oldukça anlamlıdır. Aceleci bir yapıya sahip olan birisinin mümkün olan en kısa sürede bir işi bitirmek istemesini çağrıştırmaktadır ve Sure'deki acelecilik havasıyla uyum arz etmektedir¹⁷¹.

"تَدْعُونَ" fiilinde de hazif söz konusu olmasına rağmen tercih edilmesinin nedeni ise "وَدَّع" fiilinin genel anlam olarak zem ifade etmesidir. Nitekim Araplar, et gibi kötü kokan bir kadına "امْرَأَةٌ وَرَزَّةٌ" derler. Ayrıca birisine hakaret etmek amacıyla zinakar anlamında "يَا ابْنَ شَامَةَ الْوَدَّع" derler¹⁷². buyurulmaktadır. "وَدَّع" fiili ise böyle değildir. Onun anlamları arasında yumuşak huyluluk, sakinlik, rahatlık, rahat yaşam gibi olumlu anlamlar vardır ve genellikle medih için kullanılır. Hatta birisini sakinliğinden, yumuşak huyluluğundan dolayı övmek için Araplar, "رَجُلٌ وَدَّع" derler¹⁷³. Hâlbuki ayette "yakın olanı uzak olana tercih ederler" ifadesinden de anlaşıldığı gibi zem, kınama havası hâkimdir. Hâlbuki "وَدَّع" fiilinde zem anlamı yoktur. Bütün bunlar, "تَدْرُونَ" fiilinin ne kadar olağanüstü ince ve sanatsal bir tercih olduğunu göstermektedir¹⁷⁴.

34. ve 35. Ayetler

Ayetlerin anlamının Rûhu'l Meânî'de ifade edildiği üzere, "Allah sana en yakın belayı, felaketi versin, en yakın zamanda senin belanı versin, seni kahretsin"¹⁷⁵ olduğu dikkate alınır, bu dua, son derece yerinde ve onlar için tehdit üstüne tehdit niteliğindedir. Hemen, en kısa zamanda büyük bir felakete uğramaları, acilen başlarına büyük bir kötülük, musibet gelmesi, acı yaşamaları için yapılmış bir beddua. Dünyayı ahirete ter-

¹⁷⁰ Bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 107; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 245.

¹⁷¹ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 217.

¹⁷² İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, V, 281; Firûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhît*, s. 633.

¹⁷³ Bkz. İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VIII, 380-381.

¹⁷⁴ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 217-218.

¹⁷⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 255.

cihlerine, fısku fücuru, heva ve arzuları öncelemeğe, ibadet ve taati ihmal etmeye uygun, denk, yaraşır bir ceza. Fısku fücürda nasıl gecikmedilerse, isyan ve günahdan nasıl hiç geri kalmadıysa cezaları, uğrayacakları felaket de aynı şekilde çabuk verilsin, hiç ertelenmesin, onlara hiç göz açtırılmasın istenmiştir. Bu, Sure'de hâkim olan acelecilik atmosferine de uygun düşmektedir.

XXXV- Kıyamet Suresi'nde Acelecilik Havasını Yansıtan Örnekler

Sure, başlık niteliğindeki ilk iki ayetten de anlaşıldığı üzere kıyamet ve nefis-i levvâme üzerine bina edilmiştir. Nefis iki sebepten dolayı levvâme olur, pişmanlık duyar. Ya yapmaması gereken bir şeyi yapmakta aceleci davranır ya da yapması gereken bir şeyi yapmakta gecikir¹⁷⁶.

Dolayısıyla nefis-i levvâmenin "acele etmek" ve "gecikmek" gibi kınama ve pişmanlığa sebep olacak her iki özelliğinin Sure'ye damgasını vurması kaçınılmaz olmuştur.

"يَبْنَآ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَالْآخِرَ" /O gün insana, yapıp yapmadığı her şey bir bir haber verilir" (75/13) ayeti, nefis-i levvâmenin kendini kınayıp durmasına sebep olan iki hususa; acele etme ve gecikme hususuna işaret etmektedir. Zira insan ya yapmaması gereken şeyi yapmakta acele eder ki, "بِمَا قَدَّمَ" buna işaret etmektedir. Ya da yapması gereken şeyi yapmakta gecikir ki, "وَالْآخِرَ" bunu ifade etmektedir.

Sure'nin Başlangıcındaki "لَا أَقْسِمُ" Yemininin Cevabının Hazfedilmesi

Sure'de dolaylı yemin üslubu olan "لَا أَقْسِمُ"nın cevabı "لَتُبْعَنَّ" /mutlaka diriltip (ip hesaba çekil)eceksiniz" ifadesi hazfedilmiştir¹⁷⁷. Çünkü cümlede cevaba işaret edecek ve cevap yerine geçebilecek başka bir ifade vardır, o da "Ne o, yoksa inkarcı insan bir gün kendisini diriltip kemiklerini yeniden bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor?!" (75/3) ayetidir. Bu hazif, Sure' de hâkim olan acelecilik havasına uygun bir tercihtir.

¹⁷⁶ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 204-205.

¹⁷⁷ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 192; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 190.

4. Ayette Hal Olan “قادرين” İfadesinin Sâhibu-l Hâlinin Hazfedilmesi

Sure’de acelecilik havasının hissedildiği yerlerden bir tanesi de “بلى /Evet, değil kemiklerini, parmak uçlarını bile tamamen eski haline getirip düzenlemeye gücümüz yeter” (75/4) ayetinde bulunan “بلى قادرين” /evet, kadiriz” ifadesindeki hal’in amilinin cümlede yer almaması, yani hazfedilmesidir.

Takdiri ise “بلى نُجْمُهَا قَادِرِينَ” şekildedir¹⁷⁸. Bu hazif de yeminin cevabının hazfedilmesinde olduğu gibi nefis-i levvâmenin en bariz özelliklerinden birisine yani aceleciliğe uygun düşen bir durumdur.

16. Ayetteki Zamirin Mercinin Zikredilmemesi

“(Cebrail Kur’ân’ı daha bitirmeden) bir an önce ezberleme düşüncesiyle onu tekrar etmeye çalışma” (75/16) ayetinde Kur’ân lafzı zikredilmeden ona zamir irca edilmesi ve bu şekilde, *kısaltmayla îcaz (îcaz ve ihtisar)* yapılması acelecilik havasını yansıtmaktadır¹⁷⁹.

Ayrıca ayette geçen “لِتَعَجَلَ بِهِ” /bir an önce ezberleyip unutmamak düşüncesiyle” ifadesi, tekrar etmenin sebebi olarak zikredilmiştir ve Sure’nin geneline hâkim olan acelecilikle uyum arz etmektedir. Böylece hem ifadenin kendisi “لَا تُحْرَكُ بِهِ” hem de sebep olarak zikredilen şey “لِتَعَجَلَ بِهِ”, aynı havayı ortaklaşa dinleyicilere hissettirmiş olmaktadır.

26. Ayetteki “بَلَّغْتَ” Fiilinin Öznesinin Hazfedilmesi

“Ey inkârcılar, artık aklınızı başınıza alın! Zira (can) boğaza dayandığında” (75/26) ayetinde failin, manasının bırakılarak lafzının kaldırılması, başka bir ifadeyle failin zamirle ifade edilmesiyle (*izmâr*) Sure’ye hâkim olan aceleciliğe uygun bir tercihtir.

27. Ayette Öznenin Hazfedilmesi

“Ve etraftan “kurtaracak kimse yok mu?” denildiğinde” (75/27) ayetinde “وَكَيْلٌ مِّن رَّاَقٍ” denilmek suretiyle özne yerine sözde özne getirilerek özne hazfedilip adeta belirsizleştirilmesi (*ipham*) Sure’de görülen aceleciliğin izlerindedir.

¹⁷⁸ Âlûsî, *Râhu’l-Meânî*, XVI, 236; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, V, 417.

¹⁷⁹ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 212-237.

28. Ayette Öznenin Zikredilmemesi

“وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ” /Ve (can veren insanın) hayata veda edeceği korkusu içine iyice düştüğünde” (75/28) ayetinde öznenin zikredilmemesi, Sure'de hâkim olan acelecilik havasını yansıtmaktadır.

31. Ayette Öznenin Zikredilmemesi

“فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّى” /Artık son pişmanlık fayda etmez: çünkü dünyada ne hakikati kabul ederdi ne de namaz kılardı” (75/31) ayetinde öznenin zikredilmemesi de Sure'de kendini hissettiren acelecilik havasını desteklemektedir.

34. ve 35. Ayetlerde “ف/Fâ” Edatının Kullanılması

Fethu'l-Kadîr'de “أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ ثُمَّ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ” /Yazık sana yazık! Yazık ki sana ne yazık!” (75/34-35) ayetlerinin yorumu hakkında şunlar söylenmektedir: Burada “أُولَىٰ” lafzı, dört defa tekrar edilmiştir ve her birinin farklı bir anlamı vardır. Şöyle demek istenmiştir: Hayattayken yazık sana, ölüyken yazık sana, dirildiğin gün yazık sana, cehenneme atıldığın gün yazık sana!”¹⁸⁰.

Dünya azabıyla kabir azabının arası yakın olduğu için de ilk iki “أُولَىٰ” arasına “ف/fâ” edatı getirilmiştir “أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ”. Çünkü “ف/fâ” yakınlık ve çabukluk bildirir¹⁸¹. Diriliş günüyle cehenneme giriş günü de birbirine yakın olduğu içindir ki, aynı şekilde son iki “أُولَىٰ” arasına da “ف/fâ” getirilmiştir “أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ”.

Ancak dünya ve diriliş günü arasındaki zaman dilimi çok uzun olduğu için aralarına “ف/fâ” yerine “ثُمَّ” getirilmiştir “أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ ثُمَّ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ”. Çünkü “ثُمَّ”, matufla matufun aleyh arasındaki zaman diliminin çok uzun olduğunu gösterir.

Birinciyle ikinci, ikinciyile üçüncü zaman dilimleri her ne kadar birbirine yakın olsa da çok yakın değildir. Dolayısıyla aralarına “hemen, peşi sıra” anlamlarında tertip ve ara vermeden takip ifade eden “ف/fâ”nın¹⁸² getirilmesi, Sure geneline hâkim olan acelecilik atmosferini de yansıtmaktadır.

¹⁸⁰ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 425. Ayrıca bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 114.

¹⁸¹ Zerkeşî, *el-Burhân*, IV, 255;

¹⁸² Zerkeşî, *el-Burhân*, IV, 255; İbn Kayyım el-Cevziyye, *Bedâiu'l-Fevâid*, s. 174. Takip ifade eden “fâ” atf edati, “arkasından, ve, ve sonra, hemen sonra, hemen arkasından, bir

37. Ayette “الْم يَكْ” İfadesinden “ن/Nûn”un Hazfedilmesi

“الْم يَكْ نُطْقَةً مِنْ مَيْمِي يُمْتَنِي” /O, bir zamanlar sadece akıtılan bir meni damlası değil miydi?” ayetinde “الْم يَكْ” fiilinin “ن/nûn”unun hazfedilmesinin iki hikmeti vardır:

a- Sure'nin genelinde hissedilen acelecilik havasına uygun davranmak. Fiili bir an önce ve mümkün olduğu kadar kısa şekilde telaffuz etme izlenimi vermektedir ve bu acelecilik havasına uygun düşmektedir.

b- İnsan sadece erkeğin sperminden veya sadece kadının yumurtasından değil her ikisinin karışımından oluşmaktadır. Her biri tek başına insanın oluşumu için yeterli değildir. Dolayısıyla “كَانَ/oluşum” fiilinin “ن/nûn”unun hazfıyla eksik zikredilmesi, spermin, bir sonraki aşamada yumurtayla döllenip rahim duvarına tutunan alaka (zigot) olmadan insan oluşumu için eksik kalacağına işaret etmektedir¹⁸³.

36, 38 ve 39. Ayetlerde Öznenin Zikredilmemesi

Dikkat edilirse “مَّمْ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ” /Sonra döllenmiş hücre oldu; derken Rabbi onu insan biçiminde yaratıp düzenledi. Sonra da o(meni)den iki çifti: Erkeği ve dişiye vücuda getirdi” (75/38-39) ayetlerinde, ne “خَلَقَ /yaratma” ne “سَوَّىٰ /düzenleme” ne de “جَعَلَ /vücuda getirme” fiilinin öznesi geçmektedir. Bir önceki “أَيُّسَّبُ الْإِنْسَانَ أَنْ /يُتْرَكَ سُدَىٰ /Ne o, yoksa insan başıboş bırakılacağını ve dilediği gibi hareket edebileceğini mi sanıyor?” (75/36) ayetindeki “يُتْرَكَ/birakılmak” fiili ise meçhul formda gelmiştir. Dolayısıyla onun da öznesi yani, kimin başıboş bırakmadığı, -malum olduğu için- cümlede zikredilmemiştir¹⁸⁴. Birbirine uygunluk arz eden bütün bu hazflar, Sure'de hâkim olan acelecilik atmosferine tamamen uymaktadır.

40. Ayette Müşarun ileyhın Zikredilmemesi

“أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ” /Öyleyse, bütün bunları yapan (Allah), ölüleri tekrar diriltmeye kadirdir, değil mi?” ayetinde “لَيْسَ” nin ismi olan “ذَلِكَ” kelimesi, ism-i işarettir ve daha önce ismi geçmeyen bir zat'ı

müddet sonra, az sonra, ara vermeden, zaman geçirmeden” anlamlarına da gelmektedir. (Bkz. Çelen, Mehmet, *Arapça'da Edatlar*, s. 83; Akdağ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Konya 1987, s. 89-90.)

¹⁸³ Fâdıl Salih, *Lemesâtiin Beyâniyyeh*, s. 234-235.

¹⁸⁴ Bkz. İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 365.

(müşarun ileyhi) işaret etmektedir. Bu da, önceki ayetlerdeki öznenin zikredilmemesi olayına ve dolayısıyla acelecilik atmosferine uygun düşmektedir.

XXXVI- Sure'deki İzdivaç/İkili Simetri Motifinin Örnekleri

Kur'ân'daki nazım ve üslup i'câzı (edebî i'câz)nın, dâhilî bütünlük ve salâbet, fesahat ve belagat güzelliğinin bir boyutu da Kur'ân literatüründe "müteşabihen mesânî" olarak ifade edebileceğimiz¹⁸⁵ anlatımındaki "ikili simetri" özelliğidir.

Dikkatlice bakıldığında kâinatta da bir simetri vardır. Mikro kâinat olan insan vücudundaki simetri çok barizdir: Baş ve gövde ortada olmak üzere iki yanda iki kolumuz, iki ayağımız, başımızda iki göz ve iki kulağımızın konumu, kalbimiz tek olsa da iki karıncığı iki de kulakçığı vardır. Damarlarımız da atar ve toplardamarlar şeklinde yine simetriktr.

Kur'ân'ın veya sözgelimi Kıyamet Suresi gibi bir bölümünün simetrik olması, ikili sisteme tabi olması demek, Sure'deki kesitlerin veya ayet gruplarının karşılıklı olarak birbirine bakışumlu, ikişerli, benzer veya karşıt yansımali olması demektir.

Sureye hâkim olan ikili sistem örneklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Sure'nin başlangıcında iki şeye yemin edilmiştir; kıyamet ve nefs-i levvâme.

2- "وَجْمَعِ الشَّمْسُ وَالْقَمَرَ" /Güneş ve ay bir araya getirildiği zaman" (75/9) ayetinde "الشَّمْسُ" /Güneş" ve "القَمَرَ" /Ay" gibi iki kevnî ayet beraberce kullanmıştır.

¹⁸⁵ Kur'ân anlatımındaki simetrik yapıyı bir i'câz vechi olarak değerlendirmek ve Zümer Suresi 23. ayette geçen "mesânî" kelimesini simetri olarak açıklamak mümkündür. Mesânî kelimesi kelimenin asli anlamlarından olan "ikişer, ikili, çifteli" anlamlarıyla "simetrik" manasını da kapsamaktadır. Osmanlı Türkçesi'nde mütenâzır denilen, fakat şimdi unutulmasıyla, karşılığı bulunmaksızın kullanmaya mahkûm olduğumuz bu yabancı simetri terimi şu demektir: İki şey arasında konum biçim ve belirli bir eksene göre ölçü uygunluğudur. Türkçe'de bakışumlu kelimesiyle karşılanabilir ki öyle zannediyorum çağdaş muhataplara Kur'ân'ın sözlerin en güzeli oluş keyfiyetinin neticesi olan mesânî özelliğini en iyi anlatan kavramların başında simetri terimi gelmektedir." (Suat Yıldırım, "Kur'ân-ı Kerim'in Müteşabihen Mesânî Özelliği", Yeni Ümit Dergisi, Sayı 69 (2005), s. 10.)

3- *يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ* /O gün insana, yapıp yapmadığı her şey bir bir haber verilir” (75/13) ayetinde, “*قَدَّمَ* /yapıp ve *أَخَّرَ* /yapmadığı” şeklinde iki çeşit amelden/davranıştan bahsedilmiştir.

4- *بَلْ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُ* /Aslında inkârcı insan, yaptıklarına türlü türlü mazeretler uydurmaya çalışsa da kendi özünü herkesten daha iyi bilir” (75/24-15) ayetlerinde, insanın “*نَفْسِهِ*/kendi özü” yani içinde gizli olan şeyler ve “*مَعَاذِيرَهُ* /deliller, mazeretler” yani açıkladığı şeyler bir arada zikredilmiştir.

5- *كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ* /Ey inkârcılar! Gerçek şu ki, siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz, bu yüzden öteki dünyayı hiç düşünmüyorsunuz!” (75/20-21) ayetlerinde “*الْعَاجِلَةَ* /dünya” ve “*الْآخِرَةَ* /öteki dünya” bir arada zikredilmiştir.

6- *كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ* /Ey inkârcılar! Gerçek şu ki, siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz, bu yüzden öteki dünyayı hiç düşünmüyorsunuz!” (75/20-21) ayetlerinde “*تُحِبُّونَ* /düşkünsünüz” ve “*تَذَرُونَ* /düşünmüyorsunuz” şeklinde tercih ve terk ifade eden fiiller bir arada kullanılmıştır.

7- *وَجُودَ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ* /O gün kimi yüzler sevinçten parlar” (75/22) ve “*وَجُودَ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ* /ve kimi yüzler de o gün asıktır” (75/24) ayetlerinde “*نَّاصِرَةٌ* ve “*بَاسِرَةٌ*” olmak üzere sevinçli ve üzgün iki insandan ve iki yüzden bahsedilmiştir.

8- *فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّىٰ* /Artık son pişmanlık fayda etmez: çünkü dünyada ne hakikati kabul ederdi ne de namaz kılardı” (75/31) ayetinde “hakikati kabul etmek (*صَدَقَ*) ve “namaz kılmak (*صَلَّىٰ*)” gibi iki çeşit itaat(sızlık)tan bahsedilmiştir.

9- *وَلَكِنَّ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ* /Tam aksine hakkı yalan sayıp ona sırtını dönerdi” (75/32) ayetinde “*كَذَّبَ* /yalan saymak” ve “*تَوَلَّىٰ* /sırt dönmek” olmak üzere iki çeşit isyandan bahsedilmiştir.

10- “Yazık sana yazık! Yazık ki sana ne yazık!” (75/34-35) ifadesinde bir ayet iki defa tekrar edilmiştir “*أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ ثُمَّ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ*”.

11- "وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاصِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ" / O gün kimi yüzler Rablerini temaşa edip sevinçten parlarken (75/22-23) ayetlerinde cennet ehli için biri "ناصيرة" / yüzün parlaması" diğeri "ناظرة" / Rablerini temaşa etmek" olmak üzere iki çeşit nimetin adı geçmiştir.

12- Sure "وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بِسِيرَةٍ تَنْظُرُونَ بِهَا فَاقِرَةٌ" / Ve kimi yüzler de o gün asıktır. Zira hep başlarına dehşet bir felaketin geleceği korkusu ve endişesi içinde kıvranır dururlar" (75/24-25) ayetlerinde cehennem ehli için "بأسيرة" / yüzün asık olması" ve "فاقرة" / dehşet bir felaket" gibi iki çeşit cezadan söz edilmiştir.

13- Sure'de iki çeşit "جَمْعٌ" den bahsedilmiştir. Birincisi "أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نُجْمَعَ عِظَامَهُ" / Ne o, yoksa inkarcı insan bir gün kendisini diriltip kemiklerini yeniden bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor?!" (75/3) ve "وَجَمْعٌ" / Güneş ve ay bir araya getirildiği zaman" (75/9) ayetlerinde olduğu gibi ahirettedir. İkincisi de "إِنَّا جَمَعْنَاهُ وَقَرَأْنَاهُ" / Çünkü onu (toplayıp) senin kalbine yerleştirmek ve gerektiğinde okutturmak hiç kuşkusuz bizim işimizdir" (75/17) ayetinde geçtiği üzere dünyadadır.

14- Sure iki çeşit kudretten bahsetmiştir. Birincisi "بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نَسُوِّيَ بَنَاتَهُ" / Evet, değil kemiklerini, parmak uçlarını bile tamamen eski haline getirip düzenlemeye gücümüz yeter" (75/4), ayetindeki "parmak uçlarını eski haline getirip yeniden düzenlemeye kadir olma" diğeri, "الَّذِينَ أُولُوا لَكَ الْمَوْتَىٰ" / Öyleyse, bütün bunları yapan Allah, ölüleri tekrar diriltmeye kadirdir, değil mi?" (75/40) ayetindeki "ölüleri diriltmeye kadir olma"dır. Cenabı Hakk'a ait olan bu kudret sıfatının her iki tezahürü de biri isbat-ı sarîh, diğeri ise, takrir yoluyla isbat olmak üzere tenzih değil isbat üslubunun yöntemlerinden biriyle takdim edilmiştir.

"بَلَىٰ قَادِرِينَ" ifadesinde isbat-ı sarîh yöntemini, "الَّذِينَ أُولُوا لَكَ الْمَوْتَىٰ" ifadesinde de takrir yoluyla isbat yönteminin kullanıldığını görmekteyiz. Birinci üslup, cevap harfi "بَلَىٰ" ile, diğeri ise istifham harfi "أ" / hemze" ile icra edilmiştir¹⁸⁶.

15- Sure biri kısmî/sınırlı, ikincisi genel/mutlak olmak üzere iki çeşit "tesviyeden/düzenlemeden" bahsetmiştir. Birincisi, "بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نَسُوِّيَ بَنَاتَهُ" / Evet, değil kemiklerini, parmak uçlarını bile tamamen eski haline getirip düzenlemeye gücümüz yeter" (75/4), ayetindeki "parmak uçlarını eski haline getirip yeniden düzenlemeye kadir olma" diğeri, "الَّذِينَ أُولُوا لَكَ الْمَوْتَىٰ" / Öyleyse, bütün bunları yapan Allah, ölüleri tekrar diriltmeye kadirdir, değil mi?" (75/40) ayetindeki "ölüleri diriltmeye kadir olma"dır. Cenabı Hakk'a ait olan bu kudret sıfatının her iki tezahürü de biri isbat-ı sarîh, diğeri ise, takrir yoluyla isbat olmak üzere tenzih değil isbat üslubunun yöntemlerinden biriyle takdim edilmiştir.

¹⁸⁶ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 239-240.

بَنَانَهُ /Evet, değil kemiklerini, parmak uçlarını bile tamamen eski haline getirip düzenlemeye gücümüz yeter." (75/4) ayetindeki "أَنْ تُسَوِّيَ" /parmakları düzenleme" diğeri, "فَخَلَقَ فُسُوًى" /...derken Rabbi onu insan biçiminde yaratıp düzenledi" (75/38) ayetindeki "فُسُوًى" /genel düzenleme" dir.

16- Sure insan oluşumunun iki aşamasından söz etmiştir. Birincisi "لَطْفَةً" /O, bir zamanlar sadece akıtılan bir meni damlası değil miydi?" (75/37) ikincisi "عَلَقَةً" /Sonra dölllenmiş hücre oldu" (75/38).

17- Sure, biri "الذَّكَرَ" /erkek" diğeri "الْأُنثَى" /dişi" olmak üzere iki cinsiyetten bahsetmiştir "فَجَعَلَ مِنْهُ الرِّجَالَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى" /Sonra da o(meni)den iki çifti: Erkeği ve dişiyi vücuda getirdi" (75/39).

18- Sure Cenabı Hak'tan bahsederken biri "فَخَلَقَ فُسُوًى" /...derken Rabbi onu insan biçiminde yaratıp düzenledi" (75/38) ayetinde olduğu gibi tekil, diğeri "أَيُحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ نَجْمَعُ عِظَامَهُ" /Ne o, yoksa inkarcı insan bir gün kendisini diriltip kemiklerini yeniden bir araya getiremeyeceğimizi mi sanıyor?!" (75/3) ve "بَلَى قَادِرِينَ عَلَى أَنْ تُسَوِّيَ بَنَانَهُ" /Evet, değil kemiklerini, parmak uçlarını bile tamamen eski haline getirip düzenlemeye gücümüz yeter" (75/4) ayetlerinde olduğu gibi cemi olmak üzere iki üslup kullanmıştır.

XXXVII- Suredeki Tekrarların İncelikleri

Kur'ân'da yoğun bir yer tutmakta, ayetlerde ve surelerde sıkça kullanılmakta olan tekrarların her birinin bir hikmete ve belâği bir inceliğe mebni olduğu muhakkaktır.

Kıyamet Suresi'ndeki tekrarları bu anlamda, 1. ve 2., 8. ve 9., 34. ve 35. ayetlerdeki tekrarlar olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür.

1. ve 2. Ayetlerdeki Tekrar

"لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللُّوَامَةِ" (75/1-2) Ayetlerinde tekrar edilen ifade, "لَا أُقْسِمُ" dur.

Bu tekrar hakkında üç görüş bulunmaktadır:

1-Cenabı Hak hem kıyamete hem de nefsi-i levvâmeye yemin etmiştir.

2- Cenabı Hak kıyamete yemin etmiştir, nefsi-i levvâmeye yemin etmemiştir. Bu görüş 1. ayetin "لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ" şeklindeki kıraatine dayanmaktadır. Ancak "وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللّوَّامَةِ" ayetinin okunuşunda ittifak vardır.

3- Cenabı Hak ne kıyamete ne de nefsi-i levvâmeye yemin etmiştir. Buradaki yemin doğrudan değil, dolaylı yemindir, yemine telvihtir, telmihtir. Konu yemine gerek kalmayacak kadar açık olduğu için yemin etmiyorum denmiştir. Dolayısıyla fiilden önce "لا"nın getirilmesi, yemine ihtiyaç olmadığını vurgulamak içindir¹⁸⁷. Nitekim başından sonuna Kur'ân'ın birçok yerinde kıyamet ve onu inkâr edenler anlatılmış, ispat için çok sayıda deliller getirilmiştir. Böylece kıyamet, inkârı mümkün olmayan gerçeklerden (bedihiyyat) kabul edilmiştir. Aslında belagat açısından inkâr eden birisi için yemin kullanmak gereklidir. Ancak bu kimse inkârda ısrarlı olunca yeminin bir faydası olmayacaktır. Bundan dolayıdır ki, ayette "لا أُقْسِمُ" denilmek suretiyle konunun yemine gerek kalmayacak kadar kesin bir gerçek olduğuna vurgu yapılmıştır¹⁸⁸. Belâğî incelik buradadır.

Ardışık ayetlerde "لا"nın, "أُقْسِمُ" fiiliyle beraber tekrar edilmesindeki belâğî incelik ise, farklıdır. Eğer "لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ النَّفْسِ اللّوَّامَةِ" denilmiş olsaydı, sadece iki anlama yorumlanabilirdi. Birincisi, ikisine birlikte yemine gerek yok, ikincisi, birisine yemine gerek yok diğerine değil anlamına gelirdi. Hâlbuki "لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ لَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللّوَّامَةِ" ifadesi, hem birlikte hem de tek tek ikisine yemine gerek olmadığına delalet etmektedir. Bu da buradaki tekrarın rast gele değil, bilinçli bir tercih olduğunu göstermekte ve Sure'ye baştan sona kıyamet ve nefsi-i levvâme ikilisinin vurgusunun hâkim olduğu anlamına gelmektedir. Bu başlık, Sure'nin ana konusunu başka bir ifadeyle merkezi vurgusunu da çok ince bir şekilde ortaya koyar niteliktedir.

¹⁸⁷ Bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 84-85; Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 234-235; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 417.

¹⁸⁸ Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 84.

8. ve 9. Ayetlerdeki Tekrar

“وَخَسَفَ الْقَمَرُ وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ” /Ay kararacağı, Güneş ve Ay bir araya getirildiği zaman” (75/8-9) ayetlerinde tekrar edilen sözcük, “القمر/Ay”dır. Peş peşe gelen iki ayette “القمر/Ay” sözcüğünün tekrar edilmesinin hikmeti şudur: Cenabı Hak her iki ayette de ay hakkında diğerinde olmayan farklı bir bilgi vermektedir. Zira ayın hasfi/tutulması, ceminden/güneşle bir araya getirilmesinden farklı bir şeydir¹⁸⁹. Ayın hasfi, ışığının, nurunun gidip karanlığa gömülmesidir. Nitekim ayın ışığının kısmen gitmesine “küsuf”, tamamen gitmesine ise “hüsus”tur denmektedir¹⁹⁰.

İkinci ayette *tağlip sanatı* yapılmıştır. Müzekker olan “القمر/Ay”, müennes olan “الشَّمْسُ/Güneş”e tağlip edilmiştir. Fiil, fiil-fail uyumu kurularına uygun olarak “جُمِعَتْ” şeklinde müennes formda değil de “جُمِعَ” şeklinde müzekker formda getirilmiştir. Bunun caiz olması, ayette anlatılmak istenen şeyin, Güneş’le Ay’ın aralarının birleştirilmesi (ictima) olmasından dolayıdır. Nitekim ayette “جُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ” değil de “طَلَعَ الشَّمْسُ” ifadesi gelmiş olsaydı, “قَامَ هُنْدَ وَزَيْدًا” ifadesi gibi gramer açısından uygun olmaz, ancak, “واو”, atıf harfi (âtıfe) değil de “Güneş ve Ay beraberce doğdu” anlamında cem’ harfi (câmia) olarak yorumlandığında uygun olurdu. Zaten ayette de öncesindeki fiilin “cem’” olması dolayısıyla “واو”ın, vâv-ı cem’den (diğer bir ifadeyle vâv-ı maiyyetten) başka bir anlama yorumlanması imkânsızdır. Nitekim ayet, İbn. Mesut’un kıraatine göre “وَجُمِعَ بَيْنَ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ” şeklindedir¹⁹¹.

7-9 Ayetlerinde dikkat çeken bir husus da Kıyamet ve sonrasındaki müthiş olaylar anlatılırken seçilen fiillerin yapısıdır¹⁹². Burada da olduğu gibi her şeyden önce mazi formdadır. Bu, olayın kesinlikle vukuu bulaacağı anlamına gelmektedir. Meçhul siygayla getirilmiştir. Çünkü asıl maksat, olayı kimin gerçekleştiği değil dehşetli olayın bizzat kendisidir. Zihinlerin daha çok oraya odaklanması istenmektedir. Bir diğer nokta da “إِذَا” ile başlamasıdır. Mazi formun verdiği kesinlik anlamına zarar vermeden olayın istikbalde meydana geleceği anlatılmaktadır. Ayrıca “إِذَا” ile olayın ansızın meydana geleceği vurgulanmaktadır ki bu, korku ve

¹⁸⁹ Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 191; Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 194.

¹⁹⁰ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 419.

¹⁹¹ Bkz. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Bedâiu'l-Fevâid*, s. 174; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 419.

¹⁹² Ayetler için bkz. Tekvîr, 81 / 1-14; İnfitâr, 82 / 1-5; Zilzâl, 99 / 1; İnşikâk, 84 / 1-3; Hâkka, 69 / 13; Mürselât, 77 / 8-10; Fecr, 89 / 21; Âdiyât, 100 / 10; Vâkıa, 56 / 5-6.

dehşeti fazlasıyla artıran bir husustur¹⁹³. Bütün bunlar Sure'nin belagat ve üslubunun ne denli muhteşem olduğunun işaretleri niteliğindedir.

34. ve 35. Ayetlerdeki Tekrar

“أولى لك فأولى ثم أولى لك فأولى / Yazık sana yazık! Yazık ki sana ne yazık!” (75/34-35) ayetlerindeki “أولى” sözcüğü, peş peşe gelen iki ayette toplam olarak dört defa tekrar etmiştir. Bu tekrarın amacı tehdit ve korkutmada mübalağa etmektir. Hitap, özellikleri daha önceki ayetlerde anlatılan inkârcı insanadır.

Kur'ân'ın bu ifadesi, onu aşağılamakta, azarlamakta ve onunla alay etmektedir. Bu dört tekrarın her birinin farklı anlamı vardır ve bu anlamlar şöyledir: “Dünyada geberesin ve kabirde azap göresin, kıyamette belanı bulasın ve cehennemi boylayasın. Hayattayken yazık sana, ölüyken yazık sana, dirildiğin gün yazık sana, cehenneme atıldığın gün yazık sana!”¹⁹⁴. Aynı dua, Muhammed Suresi'nde de geçmiştir: “فأولى لهم / Korktukları şey başlarına gelsin!”¹⁹⁵. Ancak Kıyamet Suresi'yle aralarında anlatım açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Dua olan “أولى لك” sözcüğü, Kıyamet Suresi'nde aynı ayet içerisinde “أولى لك فأولى” şeklinde tekrar edilmiş, Muhammed Suresi'nde ise tekrar edilmemiştir.

2- Kıyamet Suresi'nde tek bir ayette tekrar edilen dua, “أولى لك” şeklinde, bir sonraki ayette yine geçmektedir. Böylece dua, hem aynı ayet içinde, hem de başka bir ayette, yani hem parça hem de bütün olmak üzere iki defa tekrarlanmıştır. Muhammed Suresi'nde ise bu söz konusu değildir.

3- “أولى لك فأولى” ayetinde “أولى” tekrar edildiği halde “لك” tekrar edilmemiştir.

4- Aynı ayet içerisinde dua, parça olarak tekrar edilirken “ف/fâ” edatı kullanılmıştır.

¹⁹³ Bkz. Bikâî, *Nazmü'd-Dürer*, XXI, 92; Zevbeî, *Min Esâlibi't-Ta'biri'l-Kur'âni*, s. 318.

¹⁹⁴ Bkz. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 425; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 363-364.

¹⁹⁵ Muhammed, 47 / 20.

5- Dua bütün olarak başka bir ayette tekrar edilirken “^{۱۹۶}” edatı kullanılmıştır.

Her iki duayı da kendi bağlamlarında ele alırsak bu farklılığın hikmeti ve incelikleri kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Cenabı Hak Muhammed Suresi’nde “Ey Peygamber! İman edenler, “Keşke kâfirlerle savaşa izin veren bir dizi ayet indirilseydi?” derler. Fakat savaş konusunda açık ve kesin hükümler içeren ayetler indirilince, kalplerinde hastalık bulunanların –tıpkı ölüm korkusuyla kendinden geçen kimsenin bakışı gibi- boş ve baygın gözlerle sana baktıklarını görürsün. Korktukları başlarına gelsin!”¹⁹⁶ buyurmaktadır. Duaların surelerde bu şekilde bir birinden farklı gelmesi, tamamen içinde buldukları siyak/bağlam gereğidir.

Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür:

1- Dua Kıyamet Suresi’nde daha vurguludur. Zira Sure’de bahsi geçen kimseler, küfür ve sapıklık yönünden Muhammed Suresi’nde geçenlerden daha azgın, daha katıdırlar. Nitekim Muhammed Suresi’nde bahsi geçenler, inancı, imanı zayıf, kalplerinde hastalık bulunan kimselerdir. Keşşâf’ta “Kalplerinde hastalık bulunanların” ifadesinin açıklamasında şöyle denilmektedir: “Onlar imanlarında problem olan, kalplerine iman tam olarak yerleşmemiş, imanda sabitkadem olmayan kimselerdir”¹⁹⁷. Rûhu’l-Meâni’de ise bu konuda şu ifade yer almaktadır: “Kalplerinde nifak olan, dini zayıf kimselerdir”¹⁹⁸. Kıyamet Suresi’nde sözü geçenler ise, inkâr eden, yalanlayan, namaz nedir bilmeyen, tamamen yüz çevirenler, bir şey yaptığını zannederek dost ve yakınlarının yanına çalılımlı çalılımlı vararak imanla, inananlarla dalga geçenlerdir. Birincisi en azından görünürde mümin iken, ikinci grup inkârını ve düşmanlığını, hakaretini açıkça yapmaktan çekinmemektedir.

2- Muhammed Suresi’nde, bahsi geçenlerin hayattaki durumları anlatılmaktadır. Dolayısıyla tövbe ihtimalleri her zaman bulunmaktadır ve tövbe kapısı açıktır. Kıyamet Suresi’nde ise, öldükten sonraki durum-

¹⁹⁶ Muhammed, 47 / 20.

¹⁹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 535.

¹⁹⁸ Âlûsî, *Rûhu’l-Meâni*, XIV, 100.

ları konu edilmektedir. Yalanlama ve yüz çevirme, yani inkâr ve küfür üzerine ölmüşlerdir ve şiddetli azap tehdidini hak etmişlerdir.

3- Muhammed Suresi'nde bu kimselerin, savaşmaktan korkmak gibi tek bir özellikleri konu edilirken, Kıyamet Suresi'ndekiler birden çok özelliklerle anılmaktadırlar. Bu nedenledir ki, ikinci gruba yöneltilen tehditte bir defayla yetinilmemiştir.

4- Kıyamet Suresi'nde bahsedilenlerin iki özelliğinden; “فَلَا صَدَقَ وَلَا /Artık son pişmanlık fayda etmez: çünkü dünyada ne hakikati kabul ederdi ne de namaz kılardı” (75/31) “فَلَا صَدَقَ /hakikati kabul etmeme” ve “لَا صَلَّى /namaz kılmama” özelliklerinden bahsedildiği için, her bir özelliğe bir tehdit karşı gelecek şekilde “أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ /Yazık sana yazık!” tehdit ikiye çıkartılmıştır. Olumsuz ifadelerle anlatılan bu iki özellik, daha sonra “وَلَكِن كَذَّبَ وَتَوَلَّى /tam aksine hakkı yalan sayıp ona sırtını dönerdi” şeklinde olumlu ifadelerle anlam olarak tekrar vurgulanmıştır. Nitekim “وَلَكِن كَذَّبَ”, “فَلَا صَدَقَ” anlamına “وَتَوَلَّى” ise, “وَلَا صَلَّى” anlamına gelen farklı iki ifadedir. Aslında ikinci ayet, birinci ayette olumsuz üslupla anlatılanların olumlu bir üslupla yeniden vurgulanmasından başka bir şey değildir. Bundan dolayı da tehdidin “أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ /Yazık ki sana ne yazık!” şeklinde bir defa daha yinelenmesi gerekli olmuştur. Böylece dört özelliğe karşılık dört tehdit getirilmiştir¹⁹⁹.

5- Kıyamet Suresi'nde zikredilen bu iki özellik, sapıklık ve inkâr açısından aynı derecede değildir, aralarında farklılık söz konusudur. Bi-

¹⁹⁹ Bu konuda Kurtubî de şöyle denilmektedir: “Yani bu dört şeye karşılık, dört ayrı tehdittir. Nitekim rivayet olduğuna göre bu, Rabbi hakkında cahil olan Ebu Cehil hakkında inmiştir. Yüce Allah, şöyle buyurmaktadır: “O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti.” Yani ne Allah’ın Resulünü tasdik etmiş, ne Allah’ın huzurunda durup namaz kılmıştır; fakat Benim Resulümü yalanlamış, Benim huzurunda boyun eğmekten yüz çevirmiştir. Buna göre tasdikî terk etmek bir özellik, yalanlamak bir özellik, namazı terk etmek bir özellik, Allah’ın emrinden yüz çevirmek bir başka özelliştir, Bundan dolayı bu dört özellik terk edilmesi karşılığında ona dön tane tehditte bulunulmuştur. Yüce Allah’ın: “Sonra da gerine gerine taraftarlarının, dost ve yakınlarının yanına gitmişti” buyruğunda, beşinci bir özellik söz konusu edilmektedir, denilemez, O zaman biz de şöyle deriz: Bu onun yalanlamadan ve yüz çevirmekten önceki âdeti idi. Onun bu halini haber vermektedir.” (Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, XIX, 114.)

rinci özellik, "yalanlama ve hakikati kabul etmeme"dir, ikinci özellik ise, "yüz çevirme ve namaz kılmama"dır. Birincisi imanı temelden kabul etmemek demektir. Zira o, ne risalet ne de diğer iman esaslarını kabul etmektedir. İkincisi ise, namaz ve benzeri taatlerden yüz çevirmektir. Nitekim Fethu'l Kadîr'de "فَلَا صَنَّقَ وَلَا صَلَّى" ayetiyle ilgili olarak şu yorum yapılmaktadır: "Ne Hz. Muhammed'in peygamberliğine ne Kur'ân'a inandı ne de Rabbi için namaz kıldı. Bu ayete, ne kalbiyle iman etti ne de kalbiyle amel etti" anlamı da verilmiştir²⁰⁰.

Şüphe yok ki hakikati kabul etmemek ve yalanlamak çok daha büyük bir sapıklık ve suçtur. Çünkü bunları yapan kimsenin hiçbir şekilde imarla alakası kalmaz. Namaz kılmamak ise, diğerinden daha hafif bir cürümdür. Zira kul, inkâr etmediği sürece, tembelliğinden ötürü taatlerde kusur ettiği, ihmalkâr davrandığı zaman İslam dairesinden çıkmaz. Allah dilerse onu bağışlar, affeder. Fakihlerin çoğunluğunun görüşü bu yöndedir. Ancak inanmadığı, hakikati tasdik etmediği zaman, yaptığı hiçbir taatin anlamı yoktur. Ayetlerde bu ince ayrıntı bile dikkate alındığı içindir ki, bahsedilen özelliğin, yani işlenen suçun derecesine göre tehdidin derecesi de artırılmıştır. "فَلَا صَنَّقَ"nın karşılığında "evlâ leke" tehdidi, "وَلَا صَلَّى" karşılığında ise, "لَكَ" ziyadesi olmadan sadece "فَأُولَى" ile tehdit yapılmıştır. Böylece imanun önemine, büyüklüğüne ve her iki suçun aynı derece ağır olmadığına atıfta bulunulmuştur. Anlaşılmaktadır ki, ikinci "أُولَى"da "لَكَ" ziyadesinin hazfı, sadece fâsıladan dolayı değil aynı zamanda anlam için de yapılmamıştır.

6- Her iki özellik de bir sonraki ayetle lâfzen değil anlam ve içerik olarak tekrar ve tekit edilmiştir. Tekrar ve tekit olan özellikler, birinci kısımdan daha kötü ve daha ileridir. Ayette ilk defa "فَلَا صَنَّقَ" geçmekte, ikinci tekit ve tekrar kısmında ise, "وَلَكِنْ كُتِبَ" gelmektedir. Yalanlama, ilan ve duyuruyla yapılırken, hakikati tasdik etmeme böyle olmak zorunda değildir. Nitekim "tasdik etmiyor fakat yalanladığını da söylemiyor" denebilir. İnsan tasdik etmediği bir şeyi yalanlamayabilir de. O halde yalanlama, hakikati kabul etmemekten daha kötü ve ileri bir davranıştır.

Aynı durum "وَلَا صَلَّى"da da geçerlidir. Nitekim "وَأُولَى" ile anlam olarak tekrar ve tekit edilmiştir. Yüz çevirme, namaz kılmamaktan daha

²⁰⁰ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, V, 425.

genel ve kötü bir davranıştır. Böylece tekrar ve tekit olan kısmın birinci kısımdan daha ağır ve kötü bir davranış olduğu anlaşılmış olmaktadır²⁰¹.

XXXVIII- Suredeki Takdim Ve Tehirlerin İncelikleri

Kıyamet Suresi'ndeki takdim ve tehirlerde de önemli belâğî incelikler bulunmaktadır.

Belâğî inceliklerle dolu olan bu takdim ve tehirlerin en önemlileri arasında şunları sayabiliriz:

1- Haberin Müptedaya veya Aslı Müpteda Olan Sözcüğe Takdimi

Haberin müptedaya veya aslı müpteda olan sözcüğe takdimini şu ayetlerde görmekteyiz:

12. Ayet

“إلى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ” (75/12) ayetinde, haber olan “إلى رَبِّكَ” ifadesinin müpteda olan “الْمُسْتَقَرُّ” kelimesine takdim edilmesinin üç hikmeti vardır:

a- Cümleye tahsis/hasr anlamı vermek²⁰². Nitekim ayetin anlamı, “O gün son durak sadece Rabbinin huzurudur.” Yani kıyamette insanların varacakları yer sadece ve sadece Allah'ın huzurudur, Yüce divandır başka varılacak yer yoktur. O gün Allah'tan kaçmak istediklerinde insanların gidecekleri yer yine O'nun huzurundan başkası değildir.

b- Vurguda bulunmak. Çünkü asıl inkâr ettikleri husus Allah'ın huzuruna götürülecek olmalarıdır.

c- Lafzı güzelleştirmek yani, ayetin fâsilasıdır. “الْمُسْتَقَرُّ” kelimesinin son harfinin “ر/râ” olması ve bunun, önceki ve sonraki ayetlerin (11-13.) fâsilasına uygunluk/ahenk arz etmesidir²⁰³.

Zemahşerî bu ayet hakkında şunları söylemektedir: “Anlam, “O gün kullar Allah'tan başkasının huzuruna varamazlar, gidemezler” veya “Bugün hükümler kimin?!”²⁰⁴ ayetinde olduğu gibi “O gün kulların yaptıklarının hükmü sadece Allah'a aittir, bu hükmü Allah'tan başkası

²⁰¹ Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 227-231.

²⁰² Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XVI, 241; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 346.

²⁰³ Bkz. Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 223; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 357.

²⁰⁴ Mü'min, 40 / 16.

veremez" yada "O gün kulların varacakları yerin cennet mi cehennem mi olacağı Allah'a aittir" şeklindedir"²⁰⁵.

Yüce Allah ayette "رَبِّكَ" şeklinde Hz. Peygamber'i muhatap alarak, onun davetini kabul etmeyenlerden o gün intikam alacağını ve bu şekilde Peygamberine destek vereceğini ima etmektedir²⁰⁶.

17. Ayet

"إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ" /Çünkü onu senin kalbine yerleştirmek ve gerektiğinde okutturmak hiç kuşkusuz bizim işimizdir" (75/17) cümlesinde haber olan "عَلَيْنَا" ifadesi, aslı müpteda olan inne'nin isminden önce zikredilmiştir. Bu da hasr/kasr ifade eder ki, anlamı "Ey Peygamber! Kur'ân'ı senin kalbine yerleştirmek, onu insanlara doğru ve tam olarak iletebilen için ezberlemeni sağlamak ve gerektiğinde okutturmak başkasına değil sadece bize aittir, bizim sorumluluğumuzdur, bizim görevimizdir"²⁰⁷ demektir. Konu, hasr yapılmasını gerektiren bir konudur. Zira mücerret duymakla bütün bir Kur'ân metnini kalbe/hafızaya yerleştirmek, bir daha unutturmamak ve zamanı gelince ezberden okumasını sağlamak Allah'tan başkasının yapabileceği bir şey değildir. Takdim yapılmamış olsaydı anlam düzgün olmazdı.

Burada takdimi gerekli kılan başka bir şey daha vardır ki, o da ayetin fâsılasıdır. Yani sözcükteki son harfin yakın ayetlerde olduğu gibi "°/he" olmasıdır.

19. Ayet

"ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيِّنَاتَهُ" /Ayrıca onu açıklamak da kuşkusuz bizim işimizdir" (75/19) ayetindeki takdimin sebebi, önceki 17. ayette olduğu gibi hasr ve fâsıladır. Zira burada haber olan car ve mecrurun, aslı müpteda olan inne'nin ismine takdimi, ayetlerde anlaşılması güç, müşkil konuları açıklamanın, vuzuha kavuşturmanın sadece Allah'a ait olduğu anlamına gelmektedir²⁰⁸. Ayetin fâsılası da "°/he" dir.

²⁰⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 191.

²⁰⁶ İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 346.

²⁰⁷ Bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 100; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 350.

²⁰⁸ Bkz. Bikâî, *Nazmu'd-Dürer*, XXI, 100; Âlûsî, *Râhu'l-Meânî*, XVI, 244.

30. Ayet

“إلى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسْأَلُ” /İşte o gün sevk edilecek yer, sadece Rabbinin huzurudur” (75/30) ayeti, ifade şekli olarak “إلى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ” /O gün son durak sadece Rabbinin huzurudur” (75/12) ayetiyle benzerlik arz etmektedir. Burada da haberin; “إلى رَبِّكَ” /Rabbinin huzurudur” ifadesinin takdimini gerektirecek üç incelik vardır:

a- Kasır/hasr ifade etmesi. Nitekim o gün insanlar, başka yere, başka kimseye değil sadece ve sadece Allah'ın huzuruna götürüleceklerdir.

b- Vurguda bulunmak. Çünkü asıl inkâr ettikleri husus Allah'ın huzuruna götürülecek olmalarıdır.

c- Kendinden önceki (27-29.) ayetlerin fâsılalarının “ق /gâ” olmasıdır²⁰⁹.

Dikkat edilirse, ahirette Rabbin huzuruna sevki anlatan ayette “إلى رَبِّكَ” ifadesi, takdim edilmişken, dünyada çalılımlı çalılımlı kendi taraftarlarının yanına varmasını bildiren “ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَمْتَطِي” ayetinde “إلىٰ أَهْلِهِ” ifadesi takdim edilmemiştir. Çünkü onun ahirette huzura götürülmesi, kesinlikle kendi isteğiyle değil, ona rağmen gerçekleşen bir durumdur. O, o gün tek bir yöne sevk edilmektedir. Hâlbuki dünyadayken işine gücüne, evine ocağına, dostlarına yakınlarına ve her yere istediği, dilediği gibi gitmekteydi. Bundan dolayıdır ki, dünyada ailesine gidişini anlatan “إلىٰ أَهْلِهِ” ifadesi, takdim edilmemiştir. Zira dünyadayken tamamen hür ve serbestti. Ahirette ise kölenin efendisine, kulun Mevlamsına, suçlunun mahkemeye götürüldüğü gibi sürüklene sürüklene, itile kakıla götürülmektedir.

2- Şibih Cümlelerin Âmiline Takdimi

12. Ayet

“إلىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ” (75/12) ayetinde şibih cümle (zarf) olan “يَوْمَئِذٍ” kelimesinin, âmili olan “الْمُسْتَقَرُّ” kelimesine takdimini gerektiren de hasr ve fâsıladır diyebiliriz. Şöyleki: Varılacak, gidilecek yerin Allah'ın huzu-

²⁰⁹ Bkz. Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 203; İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX, 357.

ru olması sadece o güne mahsustur. Zira dünyada insanın başka gidecek yerler bulması mümkündür. Ayrıca kendisinden önceki 10. ve kendisinden sonraki 13. ayette de “يَوْمِنِذْ” sözcüğü vardır ve aynı yerdedir.

“إلى رَبِّكَ”nin “يَوْمِنِذْ”e takdim edilmesinin hikmeti ise, huzuruna gidilecek, divanına varılacak kimsenin daha önemli olmasındandır. Çünkü insan o gün “Nereye kaçıp kurtulsam?” (75/10) diye sormakta ve kendisine sığınak aramaktadır.

30. Ayet

“إلى رَبِّكَ يَوْمِنِذِ الْمَسَاقِ” (75/30) ayetinde “يَوْمِنِذْ /o gün” ifadesinin takdimi de aynı şekilde hasır ifade etmektedir. Çünkü insanların hep birlikte divana, huzura götürülmeleri sadece o güne mahsus bir durumdur. O gün dünyadan ayrılma günüdür.

“إلى رَبِّكَ”nin “يَوْمِنِذْ”e takdim edilmesi de 12. ayette olduğu gibi huzuruna götürülecek kimsenin daha önemli olmasındandır.

14. Ayet

“بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ” /Aslında inkârcı insan, kendi özünü herkesten daha iyi bilir” (75/14) ayetinde “عَلَىٰ نَفْسِهِ” ifadesinin, amili olan “بَصِيرَةٌ” kelimesine tercih edilmesi, tahsis amaçlıdır. Dünyadayken başkalarının kusurlarını ve günahlarını görüp kendi yaptıklarından çoğu zaman gafil olan insan, hesap gününde kendi derdine düşecek ve kendi özünü herkesten daha iyi fark edecek ve başkalarının değil sadece kendi yaptıklarını görecek ve sadece kendi aleyhine şahitlik yapacak.

22. ve 24. Ayetler

“O gün kimi yüzler sevinçten parlar” (75/22) ve “ve kimi yüzler de o gün asıktır” (75/24) ayetlerinde de “يَوْمِنِذْ /o gün” kelimesinin takdim edilmesi, hasır anlamı vermek ve fâsıla gereğidir. Zira cennetlik insanların sevinçten gözlerinin bu derece parlaması, bu güne özel bir şeydir. Dünyada belki de sevinç nedir hiç tatmamışlardır. Asık suratlı bedbaht insanlar da aynı şekilde hiç bu kadar üzgün olmamışlardır. Dünyada yaşadıkları üzüntüler bunun yanında belki de en mutlu halleridir.

23. Ayet

“إلى ربِّها” /Rablerini temaşa edip” (75/23) ayetteki “إلى ربِّها ناظرة” ifadesinin, amili olan “ناظرة” kelimesine takdimi de hasr anlamı vermek içindir. O gün bu yüzler Allah'tan başkasına bakmazlar, O'ndan başkasını görmezler. O'na bakmak onlara her şeyi, tüm nimetleri unutturur. Zira O'na bakmak nimetlerin en büyüğüdür. Dolayısıyla hasrın en fazla gerekli olduğu yer burasıdır diyebiliriz. Takdimi gerektiren bir diğer husus da ayetin son sözcüğündeki fâsılanın musikisidir ki bir önceki ayetin fâsıla musikisiyle müthiş bir ahenk arz etmektedir: “ناظرة، ناظرة”. Ayetlerde yüzlerin parıldaması ile Rablerine bakması olayının birlikte zikredilmesi, İnsan Suresi'ndeki “ولقاهم نصره وسرورا” /Yüzlerine aydınlık, gönüllerine sevinç verir”²¹⁰ ayetindeki birlikteliğe benzemektedir²¹¹.

SONUÇ

Kur'ân'ın konusu ve içeriğinin çok tutarlı ve güçlü bir iç bütünlüğe sahip olması, onun mucizevî yönlerinden birini teşkil ettiği gibi, dili ve üslubu da insan gücünü aşan bir başka mucizevî yönünü teşkil eder. Yüce Allah son kitabını Hz Peygamber'e indirmekle kalmayıp onun bir benzerinin getirilmesi noktasında bütün insanlığa da meydan okumuştur. Bu, Kur'an-ı Kerim'in fevkalade etkisinin onun anlam ve kelimelelerinden, kelimelerinin diziliş biçiminden, sarf ve nahvinden, belagat ve beyanından kaynaklandığı, Kur'ân'ın edebî icaz ve derinliğinin onun mahiyetinin anlaşılması ve gönüllere nakşedilmesi adına çok önemli olduğu anlamına gelmektedir.

Kıyamet Suresi bu anlamda, takdimi ve hazfiyle, îcâz ve mecaziyla, temsil ve deyimiyle, simetrik yapısı ve fâsılasıyla, ses düzeni ve lafız-anlam dengesiyle insanın hem duyu, hem akıl, hem de edebî zevkine birden hitap eden bir örneklige sahiptir. Dinin temel inanç esaslarından birisi olan kıyamet ve ahiret gerçeğini olağanüstü etkileyici anlatım, vurgu ve tasvirlerle son derece ahenkli, güçlü ve kendine has bir üslupla takdim etmektedir.

²¹⁰ İnsan, 76 / 11.

²¹¹ Bkz. Fâdıl Salih, *Lemesâtün Beyâniyyeh*, s. 210-223; Refah, “Min Esrâri'l-İcâzi'l-Lügavî ve'l-Beyânî fi Sûreti'l-Kıyâme” http://www.55a.net/firas/arabic/?page=show_det&id=1309&select_page=9 (12.08.2009).

Sure'de iltifat ve fâsılaların, soru ve şiddet sahnelerinin bu denli çok olması, hitap ve uyarının sertliğine işaret etmektedir. Zira muhataba kızgın birisi, öfkesinin etkisiyle dura dura, fâsılları çoğaltarak ve şahıs zamirlerini değiştirerek konuşur. Üslup değişikliği yapar, tevbih/azarlama ifade eden soruları ardı ardına sıralar, ifşaatlarda bulunarak onu rezil etmeye çalışır. Sözlerini kızgınlık, tehdit, hakaret dolu ifadelerle bitirir. Kıyamet Suresi, üsluptaki sertlik açısından Alak, Tekâsür ve Hümeze sureleriyle benzerlik arz etmektedir.